

DOCUMENTA HISTORICA 64.
Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

**SZTÁLIN ÉS TITO
MOSZKVAI TITKOS TALÁLKOZÓJA**

1948. február 10.

Fordította és a bevezető tanulmányt írta:
VUKMAN PÉTER

JATEPress
Szeged 2004

A Documenta Historica eddig megjelent számai:

1992

1. Az 1887-es földközi-tengeri egyezmények. [Nyemcsok Attila] (*elfogyott*)
2. A tilisüti béke (1807. júl. 7.). [Szász Erzsébet] (*elfogyott*)
3. Talleyrand, Charles-Maurice: Értekezés annak előnyeiről, hogy a jelen körülmények között új gyarmatokat szerezzünk. [Szász Géza]
4. A schönbrunni béke (1809. okt. 14.). [Szász Erzsébet]
5. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (*elfogyott*; utánnymás: 23. sz.)
6. Korai angolszász törvények I. A kenti törvények. [Szántó Richárd] (*elfogyott*)
7. Az 1939–40-es finn–szovjet háború dokumentumai. [Engi Imre]
8. Dokumentumok az orosz–szovjet törekvésekről a Boszporusz és a Dardanellák megszerzésére (Konstantinápoly-egyezmény, 1915; német–orosz tárgyalások, 1940). [Boros Tamás]

1993

9. A Birodalom és Észtország. A szovjet–észti szerződések megszületésének dokumentumai (1939 szeptember). [Vandlik Krisztina]
10. Edward Balliol skóciai hadjárata. Részletek a Lanercosti krónikából és a bridlingtoni kanonok Gestájából. [Kiss Andrea]
11. Az 1943 decemberi Beneš–Sztálin–Molotov megbeszélések dokumentumai. [Gulyás László]
12. Békeszerződés Nagy-Britannia és az Egyesült Államok között (1783. szept. 3.). [Kökény Andrea]
13. Új bécsi tudósítások a kiváló Schwarzenberg grófnak a tatái, veszprémi és palotai erődök és más helyek elfoglalásáról, a szigeti erőd összeomlásáról és a Törökországban napról-napra erősödő hanyatlásról (1599). [Lévai Judit]
14. 1789 Franciaországa a panaszok tükrében. [Gyuricza Róbert]

1994

15. Az 1594-es birodalmi gyűlés határozatai a magyar háborút illetően. [Wölflinger Ildikó]
16. Volgai német dokumentumok (1918–1941). [Opaszki István]
17. Az 1916. évi arab felkelés kiáltványa. [Férwagner P. Ákos, Lőkös István]
18. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Varga Vanda Éva] (*elfogyott*; utánnymás: 34. sz.)

1995

19. A Constantinus-i adománylevel (Donatio Constantini – VIII. sz.). [Piti Ferenc] (*elfogyott*)
20. A Hét Sziget Köztársaság és Kapodisztriasz. [Szász Erzsébet]
21. A lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió kapcsolatfelvételének dokumentumai, 1941. [Csősz László]
22. Németország két megosztási terve (Morgenthau-terv, Frankfurter dokumentumok). [Mayer János]
23. Edvard Beneš: Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (A cseh-szlovákok áldozatának történelmi bemutatása). [Gulyás László] (az 5. sz. utánnymása).
24. Az 1849-es magyar–velencei szerződés. [Krámlí Mihály]
25. Az Anitta-felirat (i. e. 1600 körül). [Bolega Erika]

DOCUMENTA HISTORICA 64.
Az SZTE BTK Történész Diákkör kiadványa

SZTÁLIN ÉS TITO MOSZKVAI TITKOS TALÁLKOZÓJA

1948. február 10.

Fordította és a bevezető tanulmányt írta:
VUKMAN PÉTER

JATEPress
Szeged 2004

A fordított szöveg forrása:
Leonid Gibianskii: The Soviet Bloc and the Initial Stage of the Cold War:
Archival Documents on Stalin's Meetings with Communist Leaders of
Yugoslavia and Bulgaria, 1946–1948.
Cold War International History Project
Woodrow Wilson International Center for Scholars
<http://cwihp.si.edu/cwihplib.nsf>

Szakmai lektor:
A. SAJTI ENIKŐ

Sorozatszerkesztők:
MARKÓ CSABA, PÁNDI LAJOS

A SZTÁLIN-TITO VITA ÉS AZ 1948. FEBRUÁR 10-I MOSZKVAI TALÁLKOZÓ

Jugoszlávia a második világháború után

A második világháborút követően szoros szövetségi kapcsolat jött létre Tito Jugoszláviája és Sztálin Szovjetuniója között. A jugoszlávok látszólag mindenben hűen követték a marxista-leninista és a sztálini tanításokat.

A kelet-európai térségben elsőként, már 1945. november 29-én, kikiáltották a Jugoszláv Szövetségi Népköztársaságot. Jugoszláviát hat, egymással egyenrangú állam – Szerbia, Horvátország, Szlovénia, Bosznia-Hercegovia, Macedónia és Montenegró – föderációja alkotta. Szerbián belül pedig két autonóm tartományt, a Vajdaság Autonóm Tartományt és Koszovó-Metohija Autonóm Tartományt hoztak létre.

Az 1946. január 31-én életbe lépett első szövetségi alkotmány is szovjet mintát tükrözött. Annak ellenére, hogy a 139 cikkelyből álló alkotmányban nem használták a „szocialista” szót, illetve nem tették említést a Jugoszláv Kommunista Pártra (*Kommunistička partija Jugoslavije*) sem, a szöveg mégis hűen tükrözte az 1936-os szovjet alkotmányt. Az alkotmány értelmében mindössze hat szövetségi minisztériumot hoztak létre, míg a többi kérdéskör a tagállamok kezébe került. Létrehoztak egy kétkamarás nemzetgyűlést is. A Szövetségi Képviselőházba 50 ezer lakos után egy képviselő került be, míg a Nemzetek Képviselőházában minden tagköztársaság 30–30 helyet rendelkezett. Ezenfelül 20 hely illette meg a Vajdaságot és 15 Koszovót. Az alkotmány életbelépését követően az első parlamenti ciklus képviselőit az alkotmányozó nemzetgyűlésbe beválasztott, nyolc párt szövetségéből álló Népfront jelöltjei alkották. A szovjet modellhez képest viszont jelentős eltérést jelentett, hogy a tagköztársaságok nagyobb pénzügyi önállósággal rendelkeztek, illetve, hogy a lakosságnak nagyobb vallási szabadságot ígérték.¹

A jugoszláv ideológia az egységes, jelen esetben jugoszláv nemzet eszméjét propagálta. Ezt szimbolizálták a partizánharcok, hiszen a partizánok között az ország szinte valamennyi nemzetisége közül találunk harcosokat, valamint a „testvériség és egység” (*bratstvo i jedinstvo*) eszméje is. Aleksa Djilas az ideológia négy fő vonását határozta meg: minden állampolgár egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik, hasonlóan igaz ez a tagköztársaságokra vo-

---

¹ John R. Lampe: *Yugoslavia as History. Twice there was a country.* Cambridge University Press, Cambridge, 1996. p. 230.

natkozatva is, az összes délszlávot egyenlő bánásmódban kell részesíteni, hiszen (negyedik elemként) egyenlő mértékben járultak hozzá a győzelemhez.²

Kiépültek a titkosszolgálat megfelelő szervei is. Már korábban létrejött az OZNA (*Odeljenje za zaštitu naroda*; népvédelmi osztály), majd 1946 márciusában megalakul az Állambiztonsági Igazgatóság (UDBA; *Uprava državne bezbednosti*), mely korlátlanul tartóztatta le, bőrtönbözte be a rendszer politikai ellenfeleit, de ahhoz is joga volt, hogy nyilvános tárgyalás nélkül akár ki is végezhesse őket.³

Jugoszlávia gazdasági értelemben sem tért el a többi kelet-közép-európai szovjet csatlós államtól. Részben a 415 millió dollár értékű UNRRA-szegélynek⁴ köszönhetően sikerült viszonylag rövid idő alatt helyreállítani a gazdaságot. Gyors ütemben építették újjá a vasút- és a közúthálózatot, megnyitották az adriai kikötőket, újraindult a bányászat. Nagy hangsúlyt fektettek a nehéziparra. Szintén szovjet mintára kezdtek hozzá az első ötéves terv kidolgozásához.⁵

A balkáni állam a külpolitikában is kételkedés nélkül követte a Szovjetuniót. A két ország 1945. április 11-én barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött egymással. Titóék támogatták egy új, a Komintern⁶ utódjaul szolgáló internacionalista szervezet létrehozását is. A lengyelországi Sklarska Porebában 1947. szeptember 22–27-én tartott értekezleten megalakult Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája (Kominform)⁷ székhelye Belgrád lett, ami egyben jelképezte a Sztálin és Tito közti baráti, szövetségi viszonyt.⁸ Valójában azonban Sztálin a Kominform létrehozásával

---

² Ibid. p. 232. Aleksa Djilas ezen pontjai bekerültek az 1946-os alkotmányba is.

³ Lampe szerint ötjegyűre becsülhető azok száma, akiket 1946–1947 során kivégeztek. Az UDBA élén az az Aleksandar Ranković állt, aki egyben belügyminiszter is volt, de a háború alatt ő vezette az OZNA-t is. Ibid. p. 234.

⁴ United Nations Relief and Rehabilitation Agency. Egyesült Nemzetek Segélyezési és Rehabilitációs Hivatala; 1943–1947 között működő, 44 ország által alapított adminisztratív szervezet, melynek célja a II. világháború sújtotta nemzetek megsegítése volt. Segélyszállítmányokat osztott el, de segítséget nyújtott a gazdaság talpraállításához is, továbbá támogatta a háború során kitelepítetteket, menekülteket. Az európai országok közül Jugoszlávia részesült a legtöbb segélyben.

⁵ Lampe id. mű p. 234–236.

⁶ Kommunista Internacionálé; kommunista pártok nemzetközi szervezete. 1919-ben alapították. I. kongresszusát Lenin hívta össze Moszkvában. Sztálin 1943-ban hivatalosan is fölslazlatta.

⁷ 1947–1956 között működő nemzetközi szervezet, melynek tagja a szovjet, a hat kelet-közép-európai, valamint a francia és az olasz kommunista párt volt. 1948-ban székhelyét Bukarestbe tették át. 1956 áprilisában feloslazlatták. Lapja *A Tartós Békéért, Népi Demokráciáért* címmel jelent meg.

⁸ Juhász József: Volt egyszer egy Jugoszlávia. Aula, Budapest, 1999. p. 124.

üzent is a jugoszlávoknak: a hidegháború kihívásaira a Szovjetunió a hatalom kizárólagossá tételével felel, és ebben nincsen helye egy regionális alközpontnak. Ugyancsak figyelmeztetésnek szánta a jugoszláv főváros kiválasztását a szervezet székhelyeként.⁹

A jugoszláv vezetők harciasan támadták az „angol-amerikai imperialista blokkot”. Ebbe azonban az ideológiai ellentétek és a szovjet irányvonal hű követésén kívül más tényezők is belejátszhattak.

A nyugati hatalmakkal már a második világháború során, 1943-tól kezdve nézeteltérések keletkeztek. Ebben szerepet játszott egy esetleges adriai-tengeri brit partraszállás lehetősége, hiszen Churchill többször hangoztatta, hogy a második frontot a Balkánon kell megnyitni. Ebben az esetben viszont Jugoszláviába brit és nem szovjet csapatok érkeztek volna. Tovább élte az ellentéteket Tito azon igyekezete, hogy Jugoszlávia határát az etnikai határokig terjesse ki, beolvastva az új államba Karintiát és Trieszt térségét is.

A Trieszttel kapcsolatos ellentétek egészen 1945 májusáig nyúlnak vissza. Tito egyik közeli célkitűzése volt az Olaszországhoz tartozó Trieszt és a teljes Venezia-Giulia tartomány megszállása. E cél felé tett döntő lépést jelentette, hogy a partizán csapatoknak 1945. május 2-án sikerült áttörniük a várost körülvevő német védvonalakat, két nappal korábban mint a Velence felől érkező új-zélandi csapatoknak. Így a város a partizánok kezébe került. Alexander tábornok, a szövetséges erők parancsnoka viszont hevesen tiltakozott a jugoszlávok ezen lépése ellen. Néhány hetes huzavona után Tito kénytelen volt meghátrálni. Francia kompromisszumos javaslatként a vitatott területet két részre osztották: magát a várost és a tőle nyugatra fekvő keskeny területsávot alkotó „A” zóna a Szövetségesek ellenőrzése alá került, míg a „B” zónát alkotó többi terület a jugoszlávok fennhatósága alatt maradt.¹⁰ A térségbe irányuló amerikai berepülések miatt azonban a viszony továbbra is feszült maradt. Augusztus elején a jugoszláv légvédelem leszállásra kényszerített egy C-47-es szállítógépet, majd két héttel később egy másik gépet lőttek le. A gép teljes legénysége életét veszítette.¹¹

---

⁹ Polonyi Péter – A. Sajti Enikő: *Mao – Tito. Pannonica*, Budapest, 2000. p. 281. és John Lewis Gaddis: *Most már tudjuk. A hidegháború történetének újraértékelése. Európa*, Budapest, 2001. p. 94.

¹⁰ Stephen Clissold ed.: *Yugoslavia and the Soviet Union 1939–1973. A Documentary Survey*. Royal Institute of International Affairs, London, 1975. p. 44–45.

¹¹ Lampe id. mű p. 236–237. és Barbara Jelavich: *A Balkán története II. kötet: 20. század. Osiris–2000*, Budapest, 1996. p. 277. Az amerikaiakkal kapcsolatos ellentétekhez az is hozzájárult, hogy az amerikaiak a többi Trieszttel kapcsolatos brit, francia vagy akár szovjet javaslattól eltérően, jóval keletebbre akarták meghúzni az „A” zóna határát. A jugoszláv területeken történő berepüléseket egyébként azzal indokolták, hogy ez a legrövidebb út Bécs és Róma között.

Trieszt kérdésével kapcsolatosan azonban jelentős eltérést mutattak Tito és Sztálin elképzelései. Ezt az ellentétet szokták a szovjet-jugoszláv viszony megromlásának egyik okaként is emlegetni.¹²

A Sztálin-Tito vita okai

1948 elejéig a Tito vezette Jugoszlávia Sztálin leghűségesebb, legmegbízhatóbb szövetségésének számított. Mind ideológiai, mind gazdasági, mind pedig külpolitikai téren híven követték a „Nagy Testvért”. Sem Titóék, sem a többi csatlós állam vezetői, de a nyugati hatalmak, akikkel Tito ekkorra már teljesen szakított, nem sejtették, hogy ez a jó viszony a végéhez közeledik. 1948. február 10-ére azonban Sztálin Moszkvába rendelte a jugoszláv és a bolgár vezetőket, ahol hidegzuhanyként érte a megjelenteket a szovjet kritika. Az ellentét gyökere egészen a második világháborúig nyúlik vissza, és számos vélt vagy valós érdekellentét képezi a kiindulópontját.

A világháború alatt a jugoszláv partizánok nemcsak saját országukért harcoltak, hanem már-már fanatikus hévvel a Szovjetunióért is, azt gondolva, hogy a győzelemben játszott szerepüket Moszkvában is hasonlóan nagyra tartják. A *Borba* (Harc) címmel megjelenő újságban szinte hihetetlen magasságokig magasalták fel a szovjet csapatok győzelmeit.¹³ Titóék számára a Szovjetunió nemcsak politikai és szellemi központot jelentett, hanem az osztály nélküli társadalom megvalósulását is. Sztálinra pedig egyenesen mint a kommunista eszmék megtestesítőjére tekintettek.¹⁴

Ugyanakkor sérelmezték, hogy a Szovjetuniótól semmilyen anyagi segítségben nem részesültek a háború első napjaiban.¹⁵ Azt is nehezményezték, hogy Sztálin még akkor is kiállt a csetnikek és a londoni emigráns kormány¹⁶ támo-

---

¹² A jugoszláv-szovjet viszonyt a repülőgép lelövésével kapcsolatos incidens is jól jellemzi. Molotov Párizsban vonta kérdőre Kardelj, attól tartva, hogy ez a hidegháború eszkárlálódásához vezethet. Kardelj egyik tanácsadója azzal válaszolt, hogy amíg az amerikaiaknak atombombjuk, a jugoszlávoknak „partizánbombájuk” van. Tito pedig kitüntette a gép lelövésére parancsot adó Viktor Bubanjt. Sajti id. mű. p. 279.

¹³ Adam B. Ulam: *Titoism and the Cominform*. Greenwood Press, Westport, Connecticut, 1952. p. 69–70.

¹⁴ Jellavich id. mű. p. 283.

¹⁵ Ez egyben megmutatta, hogy a partizánok nem rendelkeztek megfelelő technikai ismeretekkel, de azt is, mennyire naívuul hittek a szovjetek erejében. A Szovjetunió viszont a sztálingrádi csatáig (1942. november 22–1943. február 2.) saját élet-halál harcát vívta, így nem csoda, hogy nem tudott segítséget nyújtani.

¹⁶ Csetnikek: a II. világháború alatt működő szerb nacionalista gerillahadsereget jelentí, amely azonban gyakran együtt is működött a megszállókkal. Tito partizánjai ellen is harcolt. Elén Draža Mihailović állt. A jugoszláv emigráns kormány az 1941-es német

gatása mellett, amikor már Churchill is a partizánokat támogatta. További sérelmet jelentettek a Balkán megosztásáról szóló Sztálin és Churchill közti megállapodások.¹⁷ Nem javított a helyzeten az országra benyomuló, fosztogató és erőszakoskodó Vörös Hadsereg viselkedése sem.¹⁸

Sztálin ugyanakkor azt sérelmezte, hogy Tito szándékosan és többször is figyelmen kívül hagyta a szovjet tanácsokat, és a Szovjetunióétól eltérő politikai célokat fogalmazott meg. Ezzel hozzájárultak az ellenállási mozgalmak egységének meggyengítéséhez, de károsan hatottak a Szövetségesek közti viszonyra is. Szintén ellentétnek vezetett, hogy Tito az 1944 szeptemberében Moszkvában tartott találkozón azt kérte Sztálintól, hogy a Vörös Hadsereg hagyja el Jugoszláviát. A kérés amiatt is sérelmes volt, mivel arra nem sokkal azután került sor, hogy Nápolyban Tito Churchilllel tárgyalt, illetve nem sokkal azelőtt, hogy Churchill 50–50 százalékos arányban javasolta Jugoszlávia megosztását Sztálinnak.¹⁹

---

megszállást követően II. Péter és a Simović-kormány tagjaiból alakult meg, székhelye Londonban volt.

¹⁷ Dennison Rusinow: *The Yugoslav Experiment 1948–1974*. University of California Press, Berkeley-Los Angeles, 1978. p. 23. A Balkán megosztására 1944 októberében került sor, amikor Churchill és Anthony Eden brit külügyminiszter az orosz fővárosba látogatott. Churchill megérkezése napján (október 9.) a tiszteletére rendezett vacsora során a brit miniszterelnök egy papírdarabra írta fel a Balkánnal kapcsolatos elképzeléseit, amelyen aztán Sztálin kék ceruzájával kipipálta azt. Molotov és Eden későbbi tárgyalásai során véglegesítették a befolyási övezeteket: A Szovjetunió 90 százalékos befolyásra tett szert Romániában, 80 százalékosra Bulgáriában és Magyarországon, valamint 50 százalékra Jugoszláviában. Az angolok pedig Görögországban tettek szert 90 százalékra. Berend T. Iván: *Terelőúton. Szocialista modernizációs kísérlet Közép- és Kelet-Európában 1944–1990*. Vince, Budapest, 1999. p. 32–34 és Jellavich id. mű p. 251–252. Sztálin később többször figyelmeztette is a jugoszlávokat, a nyugati hatalmak nem fogják hagyni, hogy Titóék megszakítsák a brit-amerikai összekötő vonalakat Görögországban. Gaddis id. mű p. 68.

¹⁸ Az országon átvonuló szovjet katonák 121 nőt erőszakoltak meg, és ebből 111-en meg is haltak. Jellavich id. mű p. 283. Titóék ezt különösen sérelmezték, hiszen a jugoszláv partizánok nem követték el hasonló tetteket. A Vörös Hadsereg viselkedésével kapcsolatosan híres epizód, mikor 1944-ben a Moszkvából hazatérő Tito Djilasszal közösen tiltakozik Korneyev tábornoknál, a szovjet misszió vezetőjénél a katonák viselkedése miatt. A szovjet tábornok ezt sértésnek vette, és később Sztálin is többször utalt erre Djilasszal folytatott megbeszélései során. Milovan Djilas: *Találkozások Sztálinnal*. Magvető, Budapest, 1989. pp. 81–82. és 103.

¹⁹ Rusinow id. mű p. 23. Tito és Churchill találkozájára 1944 augusztusában Nápolyban került sor. Titónak imponált a brit miniszterelnök személye, hiszen fia, Randolph lett a balkáni brit katonai misszió vezetője. A találkozó legfontosabb kérdése a király-kérdés volt, emellett Tito ígéretet tett, hogy bekapcsolódik az isztriai harcokba, valamint hogy folytatja az egységkormány létrehozására irányuló tárgyalásokat Šubašićyal. Sajti id. mű p. 266.

Dennison Rusinow 1978-ban megjelent könyvében három pontban foglalta össze a konfliktus világháború utáni okait: 1. Jugoszlávia egyre erősebben kezdi hangsúlyozni forradalma egyediségét, amit persze a szovjetek tagadnak. 2. Tito külpolitikai lépései, melyek során nyíltan vezető szerep megszerzésére törekszik a Balkánon. 3. Sztálinnak az egyöntetű szocialista blokk kialakítására irányuló lépései.²⁰

Az első ponttal kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy Tito és a jugoszláv vezetés mindig is tudatában volt annak a ténynek, hogy Kelet-Közép-Európában Jugoszlávia az egyetlen ország, amelyet szinte kizárólag saját lakossága szabadított fel. A többi szocialista országra ez egyáltalán nem mondható el, hiszen ott a szovjet hadsereg játszott abban döntő szerepet.

Tény viszont, hogy Tito viszonylag önálló külpolitikát folytatott a Balkánon, és ha a helyzet úgy kívánta, akkor érdekeit akár a szovjeteké elé is helyezte. Ez nyilvánult meg például Trieszt és az osztrák határ kérdésében, de az 1948-as moszkvai találkozó idejére nézeteltérésre került sor a Balkán-föderáció kérdésében is. Ez utóbbira a találkozóval kapcsolatban térek ki.

Trieszttel kapcsolatban a Szovjetunió ellenezte a jugoszláv elképzeléseket. A nyilvánosság előtt kiálltak Tito mellett, és a kormányzói hatáskör szabályozásával, illetve egy vámunió létrehozásának sürgetésével gyakorlatilag a jugoszlávok kezébe adták a város fölötti tényleges ellenőrzést. Ugyanakkor tartottak a konfliktus kiéleződésétől, hiszen erre a Szovjetunió ekkor még nem volt felkészülve, de attól is, hogy a trieszti kérdés az olasz nacionalisták megerősödéséhez vezethet, amely rontaná az Olasz Kommunista Párt esélyeit a következő választáson.²¹ Sztálin álláspontját legjobban talán a következő megnyilvánulás adja vissza, amely 1945 júniusában hangzott el, és amelyben utasította a jugoszlávokat, hogy ürítsék ki a megszállás alatt tartott területeket: „*Trieszt miatt nem fogom kirobantani a harmadik világháborút*”.²²

Az osztrák határral kapcsolatban a jugoszláv vezetés célul tűzte, hogy megszerzi az Ausztriához tartozó, de szlovénok lakta területeket. Megkönnyítette ezt az, hogy a visszavonuló német csapatok üldözése közben Klagenfurtig és Villachig nyomultak előre. Bár a békekonferencián támogatta a jugoszláv ter-

---

²⁰ Rusinow szóhasználatára szerint Tito balkáni politikáját Mohamed Ali és a szultán viszonya jellemzi. Hasonlóan az egyiptomi helytartóhoz, Tito is viszonylagos függetlenségre törekszik Sztálinnal (a szultánnal) szemben. Sztálinnak a 3. pontban említett lépésével kapcsolatban Rusinow, a hidegháborús történeti szakirodalomra jellemzően, lehetséges okként hozza fel Sztálin növekvő paranoiáját, de a kibontakozóban lévő hidegháború szülte helyzetet is. Ibid. p. 23.

²¹ Clissold id. mű p. 45.

²² Idézi: Gaddis id. mű p. 66.

veket, Karl Renner osztrák kancellárhoz²³ írt személyes levelében Sztálin ezzel ellentétesen foglalt állást. A Szovjetunióknak valójában nem állt szándékában a kérdés gyors rendezése, hiszen amíg a nagyhatalmak nem kötnek szerződést Ausztriával, addig a szovjet csapatok az országban maradhatnak. 1947 márciusában már arra kéri a jugoszlávokat, hogy minimális és maximális követeléseiket is fogalmazzák meg, majd azzal érvelve, hogy maguk a jugoszlávok hagytak fel a karintiai szlovének támogatásával, elvetették a tervet.²⁴

Az ellentétek harmadik pontjához is több érdeellentét köthető. Ideológiai-lag a népi demokrácia jugoszláv felfogása nem különbözött jelentősen a többi szocialista ország által képviselttől²⁵, viszont 1947-től kezdve Titóék egyre többet beszéltek rendszerük sajátos, független gyökereiről, mint például a már többször is említett világháborús szerepvállalás vagy a felszabadító harcokkal összekapcsolt forradalmi háború. A Szovjetunió viszont a Vörös Hadsereg egyedüli és kizárólagos szerepét hangsúlyozta, alárendelve és függő viszonyba kényszerítve ezáltal a többi országot. Titóék sérelmezték továbbá az orosz gazdasági és katonai tanácsadók jelenlétét, akik nemcsak hogy jóval több fizetést kapnak mint a jugoszlávok, illetve a közös vállalatok révén előnyösebb helyzetbe kerülnek²⁶, hanem kémként is beépülnek a jugoszláv vezetésbe. A Szovjetunió tehát inkább úgy viselkedik, mint egy „arrogáns imperialista nagyhatalom”.²⁷

A vita tényleges okát azonban nem a politikában, gazdaságban vagy az ideológiában megnyilvánuló felszín alatti ellentétek, sérelmek jelentették, hanem az, hogy ki legyen Jugoszlávia tényleges irányítója: Tito vagy Sztálin?²⁸ Sztálinban 1948-ra érlelődött meg Tito „megregulázásának” gondolata, és ennek

---

²³ Karl Renner (1870–1950) osztrák szociáldemokrata politikus, államférfi. 1918–1920 között és 1945-ben osztrák kancellár, majd 1945–1950 között köztársasági elnök.

²⁴ Clissold id. mű p. 46. és Jellavich id. mű p. 277. A Karintival kapcsolatos jugoszláv tervek támogatásának elvetésére véglegesen csak 1949-ben kerül sor a szovjet-jugoszláv konfliktus egyik lépéseként. Rusinow id. mű p. 43.

²⁵ Az ideológiai eltérések Lampe szerint sem játszottak jelentős szerepet a konfliktus kezdeti szakaszában. Lampe id. mű p. 241.

²⁶ A közös jugoszláv–szovjet vállalatokkal kapcsolatban gazdasági ellentétekre először 1946 során került sor. A vállalatok létrehozásáról már 1945-től folytak tárgyalások, nyersanyagot és felszerelést ígérve a jugoszláv nehézipar számára. Ehhez különösen az ötéves terv beindítása miatt volt szükség. A gazdasági együttműködésről szóló első megállapodást 1946-ban írták alá. Ennek értelmében létrejött egy közös jugoszláv–szovjet légitársaság (JUSTA) és egy dunai hajózási társaság (JUSPAD). A jugoszlávok később sérelemként hozták fel, hogy a szovjet beruházásoknak csak kevesebb mint 10 százaléka valósult meg, a JUSTA ellenőrzése alatt tartja a jugoszláv légiteret, a JUSPAD pedig felcakkora költséggel terheli a szovjet árukat, mint a jugoszlávokat. Ibid. p. 242.

²⁷ Rusinow id. mű pp. 24 és 26.

²⁸ Ibid. p. 25 és Ulam id. mű p. 80.

első állomását a februári moszkvai találkozó jelentette. Habár a jugoszláv vezetés még ezt követően sem gondolt nyílt szakításra, az események gyors mozgásba lendültek.

A konfliktus menete és hatása

Valamivel több mint egy hónappal a moszkvai találkozó után Barszkov tábornok, a szovjet katonai küldöttség vezetője arról tájékoztatta a jugoszláv vezérkart, hogy utasítást kapott a katonai tanácsadók azonnali kivonására. Másnap, március 19-én, Moszkva a polgári tanácsadók szintén azonnali kivonására adott utasítást. Ezt követően Sztálin és Tito között többszöri levélváltásra került sor, amely során a jugoszlávok kísérletet tettek a szovjet vádak tisztázására.²⁹ A nyár folyamán Sztálin nemzetközivé szélesítette a vitát. Június 20–22. között Kominform-értekezletre került sor Bukarestben, majd a június 28-án kiadott Kominform-nyilatkozat éles hangon ítélte el Jugoszláviát és kizárta tagjai sorából. A külvilág ekkor értesülhetett először a konfliktusról.³⁰

Sztálin ezt követően egyéb módszerekkel is nyomást próbált gyakorolni a jugoszlávokra. Azért, hogy megakadályozza a jugoszláv modell elterjedését, „titoista elhajlás” vádjával több országban indítottak koncepciós pereket. Ennek során kivégezték Rajk Lászlót és Kosztovot, a Bolgár Kommunista Párt főtitkárát, de házi őrizetbe került Gomulka, a Lengyel Kommunista Párt titkára is. Az országot gazdasági téren teljesen elszigetelték, és ebben a csatlós államok követték a Szovjetunió példáját. Románia például még a két ország közti vasúti közlekedést és a postaszolgálatot is felfüggesztette, de Tito képe már 1948 februárja után lekerült a falakról. A Kölcsönös Gazdasági Segítség és

---

²⁹ Tito első levelét 1948. március 20-án írta meg, melyre Sztálin március 27-én válaszolt. Ezt követően Tito április 13-án és május 17-én küldött levelet Sztálinnak, amelyekre ő május 4-én, illetve május 22-én válaszolt. A Tito-Sztálin levelezés magyarul is olvasható: *A Jugoszláv Kommunista Szövetség a nemzetközi munkásmozgalomban 1948–1969 között*. Ujvidék, 1968. pp. 201–215 illetve 217–245.

³⁰ A szovjet vezetés már a találkozót megelőzően tájékoztatta a kialakult helyzetről a többi tagpárt vezetőit, akik attól tartva, hogy ellenük is hasonló vádak fogalmazhatnak meg, Sztálin mellé álltak. Egyedül Dimitrov, a bolgár pártfőtitkár vállalkozott arra, hogy levélben gratuláljon Titónak születésnapja alkalmából, illetve, hogy Moszkva felé menet, Belgrádban a következőt súgja Djilas fülébe: „*Tartsatok ki!*”. Idézi: Clissold id. mű p. 55. A jugoszlávok egyébként nem vettek részt a Kominform ülésén. Külön érdekes a dokumentum kiadásának időpontja is: 1389-ben a rigómezei (Kosovo polje) csatában ezen a napon szenvedtek a szerb csapatok vereséget a törököktől, ami egyben a középkori szerb állam bukását is jelentette. A Kominform határozata magyarul is olvasható: „*A Kommunista Pártok Tájékoztató Irodájának Határozata a Jugoszláv Kommunista Párt belső helyzetről*” in: *A Jugoszláv ... id. mű. pp. 246–253.*

Együttműködés Tanácsa (KGST) alakuló ülésére pedig már meg sem hívták Jugoszláviát.³¹

A nyomásgyakorlás következő állomása volt a katonai támadás lehetősége. 1949. augusztus 18-i beszédében Molotov éles hangon ítélte el a Jugoszláviában élő fehérórosz emigránsok letartóztatását.³² Titóék Molotov kirohanását ultimátumnak fogták fel. Tovább súlyosbított a helyzeten, hogy szeptemberre a szovjetek sikeresen fejlesztették ki atombombájukat.³³

1949 szeptembere és októbere során a Szovjetunió és a többi kelet-európai ország sorra mondta fel a Jugoszláviával kötött barátsági és kölcsönös segítségnyújtási szerződéseket. November 29-én pedig a Budapesten ülésező Kominform-vezetők „*Jugoszlávia Kommunista Pártja a gyilkosok és kémek hatalmában*” címmel adtak ki közös nyilatkozatot, amely Jugoszláviáról mint Tito fasiszta klikkjéről, a Gestapóhoz hasonló terrorista rezsimről, valamint reakcióosok, nacionalisták, klerikális és fasiszta elhajlók politikai bandájáról beszélt.³⁴

Sztálin ezekkel a lépésekkel nem akart mást, mint Tito térdre kényszerítését. Tudta azonban, hogy ehhez a Jugoszláv Néphadsereget és a Jugoszláv Kommunista Pártot kell alávetnie. A fent említett lépések ellenére ez nem valósult meg. Ennek oka a hadsereg és a párt egymáshoz, illetve Titóhoz való viszonyában keresendő. Ezt Sztálin is jól tudta, és éppen ezért próbálta meg ezt az egységet megbontani.

A Jugoszláv Néphadsereg a világháború során partizánharcokat vívó csapatokból nőtt ki magát. Kezdetből politikai vonásokkal is rendelkezett. Tito már 1942-ben politikai biztosokat és ügynököket küldött a seregbe; a partizánok pedig szinte teljes egészében tagjai voltak a Kommunista Pártnak. Sajátos

---

³¹ Clissold id. mű p. 52–58. A KGST 1949 januárjában a Szovjetunió, Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország és Románia által alapított szervezet, melynek célja a szocialista tömbhöz tartozó országok gazdaságának fejlesztése és összehangolása volt. Később csatlakozott hozzá az NDK, Kuba, Vietnam és Mongólia. 1991. június 28-án feloszlott.

³² A fehéróroszokra Molotovék mint szovjet állampolgárookra tekintettek, Titóék viszont orosz kémeknek tartották őket.

³³ Rusinow id. mű p. 43. A katonai támadás veszélye 1950-ben, a koreai háború kitörésekor szűnt meg, Sztálin ugyanis nem kockáztathatott egy kétfrontos háborút.

³⁴ Ibid. p. 43–44. A nyilatkozat kiadásának dátuma (1949. november 29.) ismét sokat mondó: 1943-ban ezen a napon ült össze Jajcében a Jugoszlávia Népfelszabadító Antifasiszta Tanácsának (*Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije*; AVNOJ) második kongresszusa, amelyre később mint államalapításra tekintettek. Ezen a napon ünnepelték Jugoszlávia hivatalos születésnapját. A nyilatkozat magyarul is olvasható in: Mezei Géza (szerk.): *Európa kettészakítása és a kétpólusú nemzetközi rend születése (1945–1949)*. Új Mandátum, Budapest, 2001. pp. 361–364. és A Jugoszláv... id. mű pp. 262–266.

csoportot alkotott az ország pártelitje is. A hatalom mindössze néhány ember kezében összpontosult, akik kezdettől fogva Tito személyes jó barátai voltak, így nem állt érdekükben hatalmának megdöntése.³⁵

Az 1948-as moszkvai találkozót követően a JKP vezetősége március 1-én elutasította a szovjet vádakat. Hasonlóan foglalt állást a JKP július 21–28. között ülésező V. kongresszusa is. Bár még mindig hitet tettek a Szovjetunió iránti hűségükről, és a külpolitikában illetve a gazdaság terén továbbra is a Sztálin képviselte vonalat követték, elutasították azokat a vádakat, hogy a párt elrejtőzik a nép elől, illetve, hogy összeesküvők módjára működne, mivel nem választják, hanem kinevezik a vezetőket.³⁶

Sztálin vádjai és támadásai ellenére a jugoszláv vezetőség és az ország lakossága kitartott Tito mellett. Andrija Hebrang és Sreten Žujović magas rangú szovjetbarát tisztviselőket kizárták a pártból és bebörtönözték, Arso Jovanović tábornokot menekülés közben a jugoszláv–román határon lelőtték,³⁷ a gyanús elemeket pedig koncentrációs táborba zárták (pl. Goli otok – Kopár sziget). Igaz ugyan, hogy Jugoszlávia 1948-tól fokozatosan elszigetelődött a többi szocialista országtól, viszont lehetővé vált számára, hogy a nyugati hatalmak felé közeledjen, illetve később vezető szerepet töltsön be az el nem kötelezett országok mozgalmában.

A konfliktus eredetével kapcsolatban összegzésként elmondható, hogy Sztálin birodalmi politikájába regionális alközpontként nem illett bele Tito Jugoszláviája. Sztálin a nagyhatalmi politizálás terén kényszerűen ügyelt arra, hogy minden kis engedményért cserébe megfelelő ellenszolgáltatást kapjon. A hidegháború kitörésével pedig különösen óvatossá vált, és kerülni próbált minden felesleges összetűzést az amerikaiakkal és a britekkel. Tito balkáni ambíciói viszont könnyen ehhez vezethettek volna, így ő egyfajta „destabilizációs tényező” szerepét töltötte be a Balkánon. Fontos azt is megemlíteni, hogy 1948-ra Sztálin hatalma a többi kelet-közép-európai országban megszilárdult, ami Tito

---

³⁵ Ulam id. mű pp. 81 és 107. A Jugoszláv Kommunista Párt Politbűróját alkották 1948-ban: Aleksander Ranković belügyminiszter és a titkosszolgálat vezetője, a JKP Központi Bizottságának titkára, Milovan Djilas propaganda-miniszter és a JKP KB másik titkára, Moša Pijade, Blagoje Nesković szerb miniszterelnök, Edvard Kardelj külügyminiszter és miniszterelnök-helyettes, Borisz Kidrič, a tervhivatal vezetője, Ivan Gosnjak hadügyminiszter-helyettes és Franz Leskošek nehézipari miniszter.

³⁶ Dennisow id. mű pp. 31–35. Jól jellemzi azt, hogy a JKP vezetői még hittek a helyzet rendezésében, hogy beszédét követően Titót „*Tito! Sztálin!*” kiáltásokkal éltették, de Tito beszédében arra is kitért, hogy a hazát ugyanúgy kell szeretni, mint a Szovjetuniót. Idézi: Clissold id. mű p. 56. ill 53. A szovjet vezetőket vádjaik megfogalmazásában, ahogy azt a fenti példák mutatják, cseppet sem zavarta, hogy az SZKP sem tekinthető kimondottan demokratikus pártnak.

³⁷ Jellavich id. mű. p. 286.

jelentőségének csökkenését vonta maga után.³⁸ Ezek a szempontok megfigyelhetők az 1948. február 10-i moszkvai titkos találkozón is.

Az 1948. február 10-i moszkvai találkozó és jelentősége

A találkozóra egy keddi napon, 1948. február 10-én, este 9 óra után került sor Sztálin irodájában. A Szovjetunió részéről Sztálin és Molotov vezetésével összesen hatan vettek részt, míg hárman-hárman képviselték Jugoszláviát illetve Bulgáriát. A jugoszláv küldöttséget Edvard Kardelj és Milovan Djilas vezette. Kardelj Bakarićtyal együtt két nappal korábban érkezett meg a szovjet fővárosba. Djilas már január elejétől Moszkvában tartózkodott, ahol is Albániával kapcsolatban folytatott tárgyalásokat. A bolgár küldöttséget személyesen Dimitrov vezette, Tito viszont talán megsejthetett valamit a találkozó céljáról, s nem jelent meg.

Annak ellenére, hogy már több sérelem érlelődött mind a jugoszláv, mind a bolgár oldalon, a találkozó összehívására két triviálisnak tűnő esemény szolgált ürügyül. Az egyiket az jelentette, hogy jugoszláv csapatok nyomultak be Albániába, a másikat pedig Dimitrov január végi, Bukarestben elhangzott beszéde.³⁹ Ezek a lépések kapcsolatban álltak a tervezett Balkán-föderáció létrehozásával, illetve a partizánok megsegítésével a görög polgárháborúban.

A Jugoszlávia és Bulgária között létrehozandó föderáció gondolata nem volt újként. Többen ebben látták az egyetlen módját annak, hogy a két ország félretegye Macedónia kapcsán kiobbant, évszázados ellentéteit. A jugoszláv vezetés számára 1945 után elsődleges céllá vált a föderáció létrehozása, ami részét képezte annak a tervnek, hogy Jugoszlávia a Balkán vezető politikai tényezőjévé váljék. A Bulgáriával kötendő unió révén megvalósulna a délszláv népek egy országban történő egyesítése, vagyis ténylegesen létrejönne Jugoszlávia. Titóék egyben úgy gondolták, hogy a Balkán felszabadításában játszott politikai és katonai szerepük méltó jutalmát jelentené, ha az egyesülésre jugoszláv vezetéssel kerülne sor. Albániát pedig teljesen a saját érdekszférájuknak tekintették, hiszen ott a vezető pozíciókba a JKP kiválasztottai kerültek. Az Albániával történő egyesülés felé tett lépésnek szánták az autonóm Koszovó létrehozását 1946-ban.

Tito elképzeléseit, úgy tűnt, Moszkva támogatta. Ebben szerepet játszhatott az is, hogy 1944-re mind Jugoszláviában, mind pedig Bulgáriában a kommunisták kezébe került a hatalom. Sztálin ezzel a lépéssel tartotta elképzelhetőnek, hogy ellensúlyozzák a Balkánon az amerikai-angol befolyást, illetve, hogy se-

---

³⁸ Sajti id mű pp. 278–280. és Gaddis id mű p. 85.

³⁹ Clissold id. mű p. 46.

gítséget nyújtsanak a görög kommunistáknak. Macedóniával kapcsolatosan egészen 1948-ig a jugoszláv elképzeléseket támogatták, a területet pedig „jutalomként szánták Sztálin legigéretesebb és leghasznosabb tanítványának.”⁴⁰

Az unió formájával kapcsolatban viszont Jugoszlávia és Bulgária eltérő álláspontot képviselt. A jugoszlávok először a vardari (jugoszláv) Macedóniát kívánták egyesíteni a pirini területekkel, vagyis Macedónia bolgár részével, majd ezt követően Bulgária hetedik tagköztársaságként csatlakozna Jugoszláviához (*policentrikus* föderáció). Bulgária viszont egyenrangú félként kívánt csatlakozni (*dualista* föderáció).⁴¹ Az 1945 januárjában Moszkvában tartott értekezleten Sztálin a jugoszlávok elképzelését támogatta, mondván, „a jugoszláv terv az egy jó terv”.⁴²

A föderációval kapcsolatosan a háború után folytatódtak a tárgyalások. 1947. július 30-augusztus 1-je között Tito és Dimitrov Bledben találkozott. Szoros barátsági és meg nem támadási megállapodást kötöttek, és megállapodtak abban is, hogy együttműködnek közös vámunió létrehozásában, s további lépéseket tesznek a föderáció létrehozásáért.⁴³ 1948 januárjában, Romániában tett látogatása során Dimitrov bukaresti beszédében egy szélesebb, a kelet-európai szocialista államokat magában foglaló föderáció vagy konföderáció lehetőségéről beszélt.⁴⁴

A szovjet vezetés erről a lépésről állítólag csak a Pravdából szerzett értesülést. Ezt Sztálin az ülés során, a bledi megállapodással egyetemben, többször szóvátette. A jugoszláv és a bolgár küldöttek viszont hangsúlyozták, hogy Bledben nem kötöttek tényleges szerződést, hanem csak nyilatkozatot tettek közzé egy jövőbeni szerződésről. A bukaresti beszéddel kapcsolatban Dimitrov hangsúlyozta, hogy „elragadtatta magát”, Sztálin viszont gyakorlatilag rendretesítette a bolgár pártfőtítkárt. Később viszont pont ő vetette fel három föderáció – a jugoszláv–bolgár, a lengyel–csehszlovák és a román–magyar – létrehozásának fontosságát, és most már ő sürgette a jugoszláv–bolgár föderáció megalakítását. A jugoszlávok ellenben, Bulgáriát a szovjetek trójai falóvának tartva, már nem támogatták ezt.⁴⁵

---

⁴⁰ Ulam id. mű p. 86–88.

⁴¹ Sajti id. mű p. 280.

⁴² Ibid pp. 91–92. A találkozó során a jugoszláv küldöttséget Moša Pijade vezette, míg a bolgár küldöttség vezetője Anton Jugov belügyminiszter és Kimon Georgijev volt.

⁴³ Juhász id. mű p. 127. és Sajti id. mű p. 281.

⁴⁴ Berend id. mű p. 90.

⁴⁵ Érdemes megjegyezni, hogy korábban Sztálin, részben Anglia görögországi érdekei miatt, nem támogatta egy szélesebb balkáni föderáció gondolatát. Sajti id. mű p. 280.

A találkozók másik fő témáját az Albániába benyomuló jugoszláv csapatok problémája jelentette. Sztálin ismét hangsúlyozta, hogy erről csak utólag szerzett értesülést. Korábban viszont az albán kérdéssel Moszkvában tárgyaló Djilasnak szabad kezet adott Albánia bekebelezésére. Így Titóék nem tartották szükségesnek, hogy a csapatmozgásról előzetesen tájékoztassák Moszkvát.⁴⁶

Az albán kérdés kapcsolatban állt a görög helyzettel is. A német csapatok kivonulását követően Görögországban azonnal polgárháborús helyzet alakult ki. Sztálin kezdetben támogatta a jugoszlávokat a görög partizánok megsegítésében, 1947 után azonban, Truman amerikai elnök⁴⁷ doktrínájának következtében megváltozott a helyzet. A Truman-doktrína Görögországot amerikai érdekszférába sorolta, a konfliktus kiterjedése esetén pedig segítséget ígért a görög kormánycsapatoknak. Sztálin az érlelődő hidegháborús hangulatban nem kockáztathatta meg egy fegyveres konfliktus kitörését.⁴⁸ Ezért hangsúlyozta a találkozó során, hogy nem szükséges a partizánok megsegítése, főleg, ha a jugoszlávok sem bíznak a sikerükben. Mivel az Albániába küldött csapatok célja a görög partizánok megsegítése volt, így ez a lépés sem volt indokolt. Albánia pedig majd csak a bolgár-jugoszláv föderáció után, saját elszántából csatlakozzon a szövetséghez.

A találkozó során felmerült még egy, a kölcsönös konzultációkról szóló jegyzőkönyv elfogadásának kérdése, a világháborút megelőző szovjet–német tárgyalásokkal kapcsolatos amerikai „rágalmak”, a szatellit államokkal kötendő szerződések és a jugoszláv–olasz viszony is.

Az ülésen szovjet részről Molotov és Sztálin, jugoszláv részről viszont csak Kardelj beszélt. A bolgárok közül mindhárman felszólaltak. Az ülésről készített jegyzőkönyvben Djilas azt is megjegyzi, hogy sem a bolgárok, sem a jugoszlávok nem adhatták elő normálisan elképzeléseiket, mivel Sztálin állandóan félbeszakította őket.

A találkozóról mindhárom küldöttség készített feljegyzést. A szovjet jelentést Valerian Zorin szovjet külügyminiszter-helyettes készítette el, és az Orosz Föderáció Elnöki Levéltárában található. A szovjet feljegyzésekről általában elmondható, hogy szárazabbak, formálisak és általánosító jellegűek. A bolgár feljegyzéseket a Központi Állami Levéltárban őrzik. Trajcszo Kosztov gyorsírással készített feljegyzést. Vaszil Kolarov feljegyzése gyakorlatilag Kosztov

---

⁴⁶ Djilas a Sztálinnal folytatott tárgyalásokról a következő táviratot küldte Belgrádba: „Djilas tegnap Moszkvába érkezett, még aznap tárgyaltunk vele, a szovjet kormány teljes mértékben egyetért Jugoszláviával az albán kérdésben.” Bár az üzenet Sztálin nevében íródott, azt a szovjet vezető nyomására Djilas írta. Idézi: Djilas id. mű p. 134.

⁴⁷ Harry Spencer Truman (1884–1972), az Egyesült Államok 33. elnöke 1945–1953 között.

⁴⁸ Clissold id. mű p. 48.

vén alapul, néhány stiláris megjegyzést fűzve hozzá. A jugoszláv jegyzőkönyvet Milovan Djilas készítette el cirill betűs kézírással, útban Moszkvából Belgrádba, az ülés során készített feljegyzései alapján. A Tito Archívumban megtalálható egy távirat is, amelyet a találkozó után egy nappal küldtek Belgrádba.⁴⁹

***

A jelen publikációban Djilas jegyzőkönyve került lefordításra. Djilas később a *Találkozások Sztálinnal* című könyvében is beszámol a találkozóról, de a könyv megírásakor már nem férhetett hozzá a hivatalos anyagokhoz. Így visszaemlékezésében, bár gyakran a részletekre meglehetősen pontosan emlékezik, pontatlanságok is szerepelnek. Ezért tartjuk fontosnak a jelen forrás közlését.

A jelentés a Joszip Broz Tito Archívum, Jugoszlávia Marsallja, Kabinet fond 1–3–b–651, II. 33–40 alatt található. A jelen forrásközlés a dokumentum angol nyelvű fordításából készült. Angol nyelvre Vladiszlav Zubok fordította le és Leonyid Gibianszkij tette közzé. A fordítás során a főszövegben [ ] jelek között szerepelnek az angol fordító magyarázó megjegyzései, míg a magyar szöveg megértéséhez szükséges megjegyzések / / jelek között találhatók.

A szöveghez magyarázó lábjegyzetek kapcsolódnak. Az angol fordító megjegyzései itt is [ ] jelek között szerepelnek. Az angol fordító összehasonlításul gyakran idézi Djilas *Találkozások Sztálinnal* címmel 1962-ben, először angolul megjelent munkáját. Ezekben az esetekben a Magvető Kiadó gondozásában 1989-ben megjelent magyar fordításra utalok. A szöveg értelmezését megkönnyítendő, fontosnak tűnt a közölt szöveg további magyarázó lábjegyzetekkel történő ellátása. Ezeket *-jel jelöli.

---

⁴⁹ Leonid Gibianskii: *The Soviet Bloc and the Initial Stage of the Cold War*. Elérhető: <http://cwihip.si.edu/cwihiplib.nsf>.

Válogatott irodalom

- A Jugoszláv Kommunista Szövetség a nemzetközi munkásmozgalomban 1948–1969 között. Újvidék, 1968.
- Berend T. Iván: Terelőúton. Szocialista modernizációs kísérlet Közép- és Kelet-Európában 1944–1990. Vince Kiadó, Budapest, 1999.
- Clissold, Stephen ed.: Yugoslavia and the Soviet Union 1939–1973. A Documentary Survey. Royal Institute of International Affairs, London, 1975.
- Djilas, Milovan: Találkozások Sztálinnal. Magvető, Budapest, 1989.
- Gaddis, John Lewis: Most már tudjuk. A hidegháború történetének újraértékelése. Európa, Budapest, 2001.
- Jellavich, Barbara: A Balkán története. II. kötet. Osiris–2000, Budapest, 1996.
- Juhász József: Volt egyszer egy Jugoszlávia. Aula, Budapest, 1999.
- Lampe, John R.: Yugoslavia as History. Twice there was a country. Cambridge University Press, Cambridge, 1996.
- Mezei Géza (szerk.): Európa kettészakítása és a kétpólusú nemzetközi rend születése (1945–1949). Új Mandátum, Budapest, 2001.
- Polonyi Péter – A. Sajti Enikő: Mao – Tito. Pannonica, Budapest, 2000.
- Rusinow, Dennison: The Yugoslav Experiment 1948–1974. University of California Press, Berkeley – Los Angeles, 1978.
- Ulam, Adam B.: Titoism and the Cominform. Greenwood Press, Westport, Connecticut, 1952.

MILOVAN DJILAS JELENTÉSE A SZOVJET-BOLGÁR-JUGOSZLÁV TITKOS TALÁLKOZÓRÓL 1948. február 10.¹

Kardelj és Bakarić február 8-án, vasárnap érkezett meg Moszkvába, de egészen február 10-ig, keddig senki sem közölt velük semmit. Kedden éjfél előtt Baranov² telefonált és közölte Kardeljgel és a többiekkel, hogy maradjanak a helyükön, mert este 9 órára meg fognak bennünket hívni a Kremlbe. Lesakoztunk velünk, hogy a bolgárok hétfőn érkeztek, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy ők a bolgár „nagyágú” – Dimitrov, Kolarov és Trajcsó Kosztov.

---

¹ [Az angol fordító, Vladiszlav Zubok megjegyzése: Milovan Djilas a Találkozások Sztálinnal című könyvében (angolul: 1962, magyarul: 1989) részletesen beszámol a találkozóról. Megemlíti, hogy írásos feljegyzést készített róla a Jugoszláv Központi Bizottság számára, de ehhez már nem ért hozzá, amikor a könyvet írta. Összehasonlítva a dokumentumot a könyvvel, Djilas emlékezete még néhány apró részletet is megdöbentő pontossággal idézett fel.]

Kardelj, Edvard (1910–1979), jugoszláv forradalmár, politikus, Tito egyik közeli barátja és kinevezett utódja. A titoizmus fő ideológusa. A világháború során részt vett a szlovéniai ellenállás megszervezésében és a partizánharcokban. Az ő nevéhez fűződik az 1946-os szövetségi alkotmány kidolgozása. Jelentős befolyással bírt a külügyek intézésére, 1948–1953 között külügyminiszter.

Bakarić, Vladimir (1912–1982), a Horvát Kommunista Párt főtitkára és a Horvát Szövetségi Köztársaság miniszterelnöke.

² Baranov, Leonij Szemenovics – az SZK(b)P KP [A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának Központi Bizottsága] Külpolitikai Osztályának helyettes vezetője.

Dimitrov, Georgi Mihajlovics (1882–1949), bolgár politikus. Jelentős szerepet játszott 1919-ben a Bolgár Kommunista Párt megalapításában, 1921-től vezető posztokat tölt be a Kominternben. 1933-ban válik híressé, amikor a német Reichstag leégését követő (ún. lipcsei) perben sikeresen cáfolja a náci vádak. 1945-ben Bulgária miniszterelnöke lesz. Diktatórikus hatalmat épít ki az országban.

Kolarov, Vaszil Petrov (1877–1950), bolgár politikus, a Bolgár Kommunista Párt egyik alapítója, 1918–1923 között titkára. 1945–1947 között a Népi Gyűlés elnöke, 1947–1949 között külügyminiszter, majd a Minisztertanács elnöke. A Dimitrov halálát követően kibontakozott hatalmi harcban a szovjet szárny vezetője. 1950. januárjában hal meg.

Kosztov, Trajcsó Dzsunnjev (1897–1949), bolgár kommunista politikus. 1920-tól tagja a Bolgár Kommunista Pártnak, 1944–1946 között a Központi Bizottság titkára, 1946–1949 között miniszterelnök-helyettes. A bulgáriai Tito-ellenes per fővádoltja, 1949. december 16-án felakasztják. 1956-ban rehabilitálták.

Valóban meg is hívtak minket 9 órára a Kremlbe. Pontosan érkezünk, de mivel a bolgárok késtek, 10–15 percet ültünk Sztálin fogadószobájában, és miután csatlakoztak hozzánk, bementünk [Sztálin irodájába].

Így a találkozóra február 10-én, kedden, moszkvai idő szerint 9:15-kor került sor, és körülbelül három órán át tartott. Amikor beléptünk [a szobába], a szovjet képviselők már ott voltak. A találkozón részt vettek tehát: Sztálin (az asztalfőnél), Molotov, Malenkov, Zsdanov, Szuszlov és Zorin* (Sztálin jobb oldalán) és Dimitrov, Kolarov, Kosztov, Kardelj, Djilas**, Bakarić (Sztálin balján).

Molotov beszélt elsőként. Először is hangsúlyozta, hogy súlyos nézeteltérés lépett fel köztük [vagyis a szovjetek] és Jugoszlávia, illetve Bulgária között. Ezek a nézeteltérések mind a párt, mind az állam szempontjából elfogadhatatlannak. Az egyetértés súlyos hiányára három példát hozott fel: elsőként, a jugo-

---

*Sztálin, Joszif Visszarionovics (1879–1953), a Szovjetunió és egyben a XX. század egyik legjelentősebb politikusa, 1922–1953 között a Szovjetunió Kommunista Pártjának (SZKP) főtitkára, 1941–1953 között miniszterelnök is.

Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics (1890–1986), szovjet államférfi, diplomata. 1939–1949, majd 1953–1956 között külügyminiszter. Nevéhez fűződik 1939 augusztusában a Molotov-Ribbentrop paktum megkötése. 1957-ben részt vett a Hruscsov elleni sikertelen puccskísérlésben, ezt követően nagykövet Mongóliában, majd 1960–1961-ben a Nemzetközi Atomenergiái Ügynökségben képviselő. 1962-ben kizárják a Szovjetunió Kommunista Pártjából.

Malenkov, Georgij Makszimiljanovics (1902–1988), szovjet politikus, pártvezető. 1946-tól a Politikai Bizottság rendes tagja, a Központi Bizottság másodtitkára, egyben miniszterelnök-helyettes. Sztálin halálát követően 1955-ig miniszterelnök. Mivel részt vett a Hruscsov elleni puccskísérlésben, 1961-ben kizárják a Központi Bizottságból, majd 1961-ben az SZKP-ből is.

Zsdanov, Andrej Alekszandrovics (1896–1948), szovjet politikus. 1939-től a Politikai Bizottság rendes tagja, a kultúrpolitika irányítója. 1947-ben az ő irányításával jön létre a Kominform. 1948-ban tisztázatlan körülmények között hal meg. Halálát követően tisztogatás kezdődik egykori hívei között, több mint 2 ezer embert ítélnak el (leningrádi per).

Szuszlov, Mihail Andrejevics (1902–1982), szovjet politikus, 1941-től a Központi Bizottság rendes tagja, 1947-től titkára, 1952-től a Politikai Bizottság tagja. Szerepet játszott Hruscsov 1964-es megbuktatásában és Brezsnyev hatalomra kerülésében. Brezsnyev alatt a párt főideológusa.

**Djilas, Milovan (1911–1995), jugoszláv kommunista politikus, Tito egyik közeli ismerőse. Jelentős szerepet játszik a partizánharcokban. 1945-ben Jugoszlávia miniszterelnöke. Az 1948-as tárgyalás idején a Központi Bizottság egyik titkára, propagandaügyi miniszter. Többször találkozik Sztálinnal is. 1953-tól alelnök és a Szövetségi Népi Gyűlés elnöke. Egyre élesebben kezdte bírálni Tito rendszerét, ezért megfosztották politikai tisztségétől, 1954-ben a pártból is kilép. A rendszert bíráló írásai miatt több ízben kerül börtönbe. 1966-ban amnesztiában részesül. Négykötetes önéletrajzt írt, és életrajzot Titóról is.

szláv–bolgár föderációs szerződés eredménye – összhang hiánya egyrészt az SZSZSZK, másrészt Bulgária és Jugoszlávia között; másodsor, Dimitrov nyilatkozata a kelet-európai és balkáni államok föderációjáról,* Görögországot is beleértve – összhang hiánya egyrészt az SZSZSZK, másrészt Bulgária között; harmadsor, jugoszláv katonai egységek küldése Dél-Albániába (Korcsa)³ – összhang hiánya egyrészt az SZSZSZK, másrészt Jugoszlávia között. Az első ponttal kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a szovjet kormány tájékoztatta a jugoszláv és a bolgár kormányt arról – és ezzel ők is egyetértettek –, hogy senki sem köthet szerződést Bulgáriával, amíg a [Bulgáriával 1946-ban kötött] békeszerződés korlátozó intézkedései érvényüket nem veszítik. Ugyanakkor a jugoszláv és a bolgár kormány megkötötte a szerződést,** és a szovjet kormány erről csak az újságokból értesült. A második pontot tekintve hangsúlyozza, hogy Dimitrov elvtárs túlságosan is kedveli a sajtótájékoztatókat. Ugyanakkor, ha Dimitrov és Tito nyilatkozatot tesz közre a sajtóban, azzal az egész világ számára azt a látszatot keltik, hogy a Szovjetunió véleménye is hasonló.⁴

Ebben a pillanatban Sztálin közbeavatott és emlékeztetett [minket], hogy a lengyelek, akik a napokban jártak Moszkvában, [a föderáció] ellen foglaltak állást. Ez azt jelenti, hogy a szovjet képviselők először őket kérdezték meg arról, hogy mit gondolnak Dimitrov nyilatkozatáról. És ők azt válaszolták, hogy

---

* Dimitrov 1948 elején Romániába látogatott, és január 16-án barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt kötött. Bukaresti beszédében egy, a jugoszláv–bolgár föderációnál szélesebb, a többi kelet-közép-európai szocialista országot is magába foglaló föderáció lehetőségét vázolta fel.

³ Az állítás Jugoszlávia azon szándékára vonatkozik, hogy egy hadosztályt fog küldeni. Erre azonban sohasem került sor.

^{**} 1947 július 30–augusztus 1-je között Tito a szlovéniai Bledben találkozott Dimitroval. A találkozó során vámunió létrehozásáról egyeztek meg, valamint arról, hogy tovább mélyítik a föderáció létrehozását.

⁴ A bolgár feljegyzésekben, elsősorban Kolarov beszámolójában ez a következőképpen szerepel: „Úgy tűnik számunkra, hogy Georgi Dimitrov elvts. kedvét leli a sajtótájékoztatókban és az interjúkban, valamint lehetőséget ad arra, hogy olyan kérdéseket sugalmazzon, amelyeket nem a nagy nyilvánosság előtt kellene megbeszélni. Ez félrevezető és nemkívánatos. Az interjú során egy tervet tett közzé, ami azonban túl messze ment el, anélkül, hogy megpróbált volna konzultálni mindazokkal a személyekkel, akiket ez érint. Kérdést tett fel a föderáció vagy konföderáció létrehozásával kapcsolatban, illetve egy vámunióról, amely magába foglalná mind Lengyelországot, mind Görögországot. Georgi Dimitrov elvts. anélkül beszélt ezekről a dolgokról, hogy bárkitől felhatalmazást kapott volna erre. Az elveket tekintve ez félrevezető, és taktikailag is ártalmas. Ez könnyít a nyugati blokk létrehozóira nehezedő terhen.” Majd később: „olyan álláspontot kell kialakítanunk, amelyet mindenki ismer – mind az ellenségeink, mind a barátaink –, és ez a mi véleményünk. Ezt teljes mértékben rossznak és a jövőben elfogadhatatlannak tartjuk.” Némiképp rövidebb változatban, de hasonló tartalmaz a szovjet jelentés is.

egyetértenekek vele, de mikor Sztálin közölte velük, hogy a Szovjetunió ellenzi, akkor ők szintén azt mondták, hogy ellene vannak, csak korábban azt hitték, hogy ez Moszkva szándéka és álláspontja.⁵ Sztálin hozzáteszi, hogy Dimitrov ezt követő kísérlete a tények tisztázására (valószínűleg a bolgár távirati iroda közleménye járhatott a fejében) semmit sem magyarázott meg. Sztálin ebből a jelentésből idéz, amely kimondja, hogyan hiúsította meg Ausztria-Magyarország a Bulgária és Szerbia közti vámuniót,⁶ és hozzáteszi, hogy ez mit jelent: a németek ellenezték a vámuniót, és most mi tesszük azt (vagyis a Szovjetunió).⁶ Sztálin hozzáteszi, hogy Dimitrov a belpolitikai kérdésekről a külsőügyekre tereli a figyelmet – föderáció stb.⁷

Ezt követően Molotov az ellentétek harmadik pontjával folytatta, és kezdetől fogva nyomatékosította, hogy ők [Moszkva] véletlenül szereztek tudomást a jugoszláv csapatok albániai behatolásáról. Az albánok azt mondták az oroszoknak, hogy ők azt hitték, hogy a jugoszláv csapatok belépése a Szovjetunió egyetértésével történt, de ez nem volt igaz. Ebben a pillanatban Molotov valamilyen jelentést kezdett el idézni, és Sztálin utasította, hogy hangosan olvassa fel. Megkérdezte Sztálintól, hogy melyik tudósítást kellene olvasnia. Sztálin át-

---

⁵ A bolgár és a szovjet feljegyzések szerint ezt Molotov mondta, nem Sztálin. Kolarov feljegyzése a következőképpen számol be: „Amikor a lengyel elvtársakkal beszélünk, azt mondták: Azt hittük, ez Moszkva véleménye. Mindenki azt hiszi, hogy ha Dimitrov vagy Tito több országról beszél, akkor az az SZSZSZK-tól ered. Valójában a lengyel elvtársak azt mondták, hogy ellenzik Georgi Dimitrov ötletét, és azt megfontolatlannak tartják.”

⁶ A Karadjordjević-házból származó I. Péter hatalomra kerülésével változás következett be Szerbia külpolitikájában, és megpróbálták függetleníteni magukat a Monarchia befolyása alól. 1904 áprilisában egyezményt kötöttek Bulgáriával, melyhez gazdasági megállapodás is tartozott. Ez a megállapodás kilátásba helyezte a két ország közti vámunió létrehozását. A vámunió ugyanakkor sértette a Monarchia gazdasági érdekeit, Agenor Goluchowski külügyminiszter pedig már egy nagy délszláv állam létrehozásától tartott, majd bejelentette, hogy a lejáróban lévő kereskedelmi egyezményt a Monarchia csak akkor lesz hajlandó megújítani, ha Szerbia lemond a vámunió tervéről. Mivel a szerb kormánytól nem kapott kielégítő választ, 1906 júliusában lezárták a határt a szerb élőállat- és húsimport előtt. A vámunió azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Francia segítséggel Szerbiának sikerült átvészelnie a válságot, a Monarchia viszont kiszorult a szerb piacról.

⁶ A bolgár és a szovjet feljegyzések szerint ezt is Molotov mondta, miközben Sztálin önálló gondolatokkal egészítette ki.

⁷ A bolgár feljegyzések, elsősorban Kolarov beszámolója, Sztálin ezen állításai előtt Molotov következő megjegyzéseiről számolnak be: „[A csehszlovák elnök Eduard] Beneš újságja nem késlekedett megírni, hogy »Dimitrov kommunista terveket tesz közzé és most a cseh kommunistáknak választ kell adniuk«, másrészt, Georgi Dimitrov ezen álláspontja ellentmond a kilenc kommunista párt nyilatkozatának.” A szovjet feljegyzések is megerősítik ezt.

hajolt és rámutatott [egyre]. Molotov Lavrentyevnek [a jugoszláviai szovjet nagykövetnek] Titóval folytatott találkozójáról szóló tudósításából olvas fel. Ebből a részletből világossá válik, hogy a tudósítás válasz a szovjet kormány azon kérdésére, hogy született-e már döntés a jugoszláv csapatok Albániába történő belépéséről, és azt mondja, hogy létezik ilyen – Hodzsával – egyeztetett – döntés, valamint hogy az indokot az Albánia elleni valószínű támadásról szóló bejelentés jelenti. Azután a tudósítás arra is rámutat, hogy Tito azt mondta, nem ért egyet Moszkvával abban, hogy a jugoszláv csapatok Albániába történő belépése esetén az angolok és az amerikaiak a sajtókampányon túlmenően is beavatkoznának. A tudósítás szerint Tito azt mondta, hogy ha bármi komolyra kerülne sor, akkor Jugoszlávia és az SZSZSZK ezt közösen fogja elrendezni [raszlebívaty kású], ugyanakkor az ügygel kapcsolatos szovjet demarsot követően nem fog hadosztályt küldeni [Albániába]. Végül Molotov arra is rámutat, hogy Tito nem informálta őket a Moszkvával fennálló ellentétéről. Hangsúlyozza, hogy az ellentétek mind a párt, mind az állam számára elfogadhatatlannak, és hogy az ellentéteket [párbeszéd révén] kell megoldani és nem elrejtteni, valamint hogy egymás informálására és konzultációra van szükség. Ami a sajtótájékoztatókat illeti, az embernek óvatosnak kell lennie.⁸

Molotovot követően Dimitrov szólt. Hasonlóan a többi bolgárhoz és Kar-deljhez (az egyetlenhez, aki felszólalt a jugoszlávok közül), nem tudta összefüggően előadni az érveit, mivel Sztálin állandóan félbeszakította. Azt mondta, hogy amit Jugoszlávia és Bulgária Bledben közzétett, az nem egy szerződés volt, hanem csak egy nyilatkozat, amely egy jövőbeni szerződés alapjául szolgál. A szovjet képviselők bizonygatják, hogy az újságokból szereztek erről tudomást stb.⁹ Dimitrov nyomatékositja, hogy Bulgária gazdasági nehézségei

---

⁸ Lavrentyev, Anatolij Joszifovics, 1946. április 16-tól a Szovjetunió jugoszláviai nagykövete, majd külügyminiszter-helyettes.

⁹ Hodzsa, Enver (1908–1985), albán kommunista vezető. 1941-ben jugoszláv segítséggel megalapította az Albán Kommunista Pártot, melynek élén haláláig állt. 1944–1954 között miniszterelnök, 1946–1953 között a külügyminiszeri posztot is betöltötte. Diktatórikus uralma alatt jelentős mértékben iparosította a félfeudális szinten álló országot, de fokozatosan teljesen el is szigetelte. 1981-től kezdve lassanként visszavonult a hatalomból.

⁸ A bolgár és a szovjet feljegyzések szerint Molotov jelen állítása sokkalta kategorikusabbnak hangzott. Kolarov beszámolójában a következő szavakat jegyezte fel: „A jövőben Georgi Dimitrov elvts.-nak mind magát, mind minket meg kell szabadítania a hasonló nyilatkozatok keltette kockázattól.”

⁹ [Az angol fordító megjegyzése: Ezt a beavatkozást Djilas drámaian érzékelteti könyvében: „– Igen, de maguk nem kérdeztek meg bennünket – kiáltotta Sztálin. – Mi az újságból értesültünk a maguk ügyeskedéseiről. Fecsegnek, mint vénasszonyok a kánpaljban, aztán az egész megjelenik az újságokban.” (p. 161)]

annyira súlyosak, hogy nem képes velük megbirkózni anélkül, hogy más országokkal együtt ne működne. Igaz viszont, hogy az egyik sajtótájékoztatón⁹ elragadtatta magát.¹⁰ Sztálin félbeszakítja, és azt mondja neki, hogy /Dimitrov/ hencegni akart egy új szóval, ami nem helyes, valamint hogy ez tévedés, mert egy ilyen jellegű föderáció nem valószínű meg.¹¹ Dimitrov azt mondja, hogy nem az SZSZSZK-t célozta meg azzal az állításával, miszerint Ausztria-Magyarország gátolta meg a bolgár-szerb vámunió létrejöttét. Végül hangsúlyozta, hogy nincs lényeges nézeteltérés Bulgária és a Szovjetunió külpolitikája között.

Sztálin félbeszakítja és hangsúlyozza, hogy lényeges ellentétek állnak fenn, és hogy a leninistáknak van egy gyakorlata – felismerni és megsemmisíteni az ellentéteket és a hibákat. Dimitrov azt feleli, hogy azért követnek el hibákat, mert még csak tanulják a külpolitikát, de Sztálin erre azt válaszolja, hogy ő [Dimitrov] már régóta van a politikai életben, már negyven éve kapcsolatban áll a politikával, és ebben az esetben ez nem hiba, hanem a dolgok [az SZSZSZK-étől] eltérő értelmezése (a találkozó során [Sztálin] ezt két-három alkalommal is elmondta Dimitrovnak).¹² Dimitrovnak azzal a ténnyel kapcs-

---

⁹ Dimitrov itt a már említett 1948. januári bukaresti beszédére utal.

¹⁰ A bolgár és a szovjet feljegyzések Dimitrov valamivel erősebb önkritikájáról számolnak be. Kolarov feljegyezte a szavait: „Ártalmas és alapvetően félrevezető volt. Élvehajzás volt. Nem fognak a jövőben hasonló kijelentések megismétlődni.”

¹¹ A bolgár feljegyzések és elsősorban Kolarov beszámolója szerint Sztálin a következőket mondta: „mást is akartunk mondani. A lengyelek és a csehek nevetnek a maguk föderációján. Kérdezzék meg tőlük, akarják-e?” A szovjet feljegyzés is megerősíti ezt.

¹² A bolgár feljegyzések és főleg Kolarov beszámolója szerint Sztálin azt mondta Dimitrovnak: „Maga politikus, és nem csak a saját szándékaival kell törődnie, hanem a nyilatkozatai következményeivel is.” Később még egyszer visszatért a kérdésre, és a szovjet vezér azt mondta Dimitrovnak: „Maga régóta politikus. Milyen lehetséges hibákról lehet beszélni? Lehet, hogy más cél jár a fejében, de saját magától nem fogja bevallani. Nem szabad olyan gyakran interjúkat adnia.” A szovjet feljegyzés szerint Sztálin, miután felismerte, hogy Dimitrovnak valószínűleg más célja van, amit fel kell fednie, hozzátette, hogy nem kisgyerekek ülnek itt, és Dimitrov nem „óvodás” /preschooler/.

[Az angol fordító megjegyzése: A beszélgetés ezen részét Džilas a következő párbeszéddel érzékelteti könyvében:

„– De igenis van, komoly különbség van – jelentette ki Sztálin határozottan és keményen. – Minek takargatni! Lenin mondta, hogy résen kell lenni, észre kell venni a hibákat, és minél előbb helyre kell hozni őket. (...) Dimitrov engesztelően, szinte aláztatosan válaszolt: – Igaz, tévedtünk, de tévedéseink révén tanuljuk meg a külpolitikát. – Tanulják – kiáltotta Sztálin durván és gúnyosan. – Maga ötven éve politizál és most akar tanulni. Nem tévedett maga, hanem más vonalat követett, mint mi.” Ezután Džilas arról ír, hogy Dimitrov füle „vörösölt, arcán az ekcéma helyén nagy vörös foltok jelentek meg. Ritkás haja szétzilálódott, és élettelen tincsekben lógott ráncos nyakára. Megsajnáltam. A lipcei per oroszlanja (...) csüggedtnek, legyőzöttnek látszott.” (pp. 161–2)]

latban elhangzott ismételt nyomatékosítására, hogy Bulgáriának gazdasági értelemben szorosabb kapcsolatokat kell kiépítenie a többi országgal, Sztálin azt feleli, hogy egyetért ezzel, ha a Jugoszlávia és Bulgária közti vámokról esik szó, de ami Romániát illeti (úgy emlékszem, hogy később Magyarországot is megemlítette), abban az esetben ellene van. Általánosságban elmondható, hogy amikor Bulgária olyan jellegű kapcsolatairól beszél, amivel a Szovjetunió nem ért egyet, akkor leggyakrabban Romániát hozza fel példaként. Ez a bolgár-román szerződés vámunióról szóló záradéka miatt történt, és azt hiszem, hogy azért, mert a bolgár-román közös nyilatkozat Románia és Bulgária esetében a tervek összehangolására szólít fel. A szovjet küldöttek az ülésen ezeket a példákat hozták fel, illetve többször is utaltak rájuk. Bulgária és Magyarország, illetve [Bulgária és] más országok közti szerződések küszöbönálló megkötésére gondolnak. Így a román-bolgár kapcsolatok szovjet kritikája a jövőbeni bolgár-magyar viszonyra is vonatkozik, és nyilvánvalóan Jugoszlávia Magyarország-gal és Romániával kapcsolatos viszonyára is.

Aztán Kolarov szólalt fel. A bolgár nyilatkozat azon, Szerbia és Bulgária közti vámunióval kapcsolatos részéről beszélt, amelyben senki sem célozgatott a Szovjetunióra. A Románia és Bulgária közti vámunióval kapcsolatban azt mondta, hogy a románok is teljesen mellette vannak. Ezenfelül a román-bolgár szerződést már korábban megküldték a szovjet kormánynak, amely eddig csak egy módosítást javasolt, így az agresszorok elleni [közös fellépésről] szóló cikelyt egy olyan cikkellyel helyettesítették, amely Németország vagy a vele szövetségben lévő hatalmak ellen szól; ugyanakkor a bolgár-román vámunióval kapcsolatban semmilyen megjegyzést nem tettek. Ezután rövid szóváltásra került sor Sztálin és Molotov között. Molotov megerősíti, amit Kolarov mond. Sztálin ismételten nyomatékosítja, hogy ellenzi a bolgár-román vámuniót, habár a jelentés alapján Bulgáriának oka van arra, hogy ezt másként gondolja. Hangsúlyozza, nem tudott olyan, vámunióról szóló cikkely létezéséről a román-bolgár szerződésben, amelyet előzőleg elküldtek volna a szovjet kormánynak. Dimitrov erre azt feleli, hogy ez volt az egyetlen oka annak, hogy nyilatkozatában a kelleténél tovább ment.¹³

Sztálin azt válaszolja neki, hogy [Dimitrov] az egész világot meg akarta lepni, és hozzáteszi, hogy úgy tűnt, a Komintern titkára unalmasan és aprólékosan mondta el, mit és hogyan kellene tenni. [Sztálin] azt mondja, ezzel az amerikai reakciók [reakcija] malmára hajtották a vizet. Ezt követően az amerikai

---

¹³ A bolgár-román szerződésről a szovjet kormánynak küldött vázlatról szóló teljes Djilas feljegyzés, ami ugyanakkor semmiféle kifogást nem tartalmaz a vámunióról szóló cikkellyel kapcsolatban, hiányzik a szovjet és a bolgár feljegyzésekből. Kolarov beszámolója mindössze a következőt tartalmazza: „Kolarov rámutat, hogy a Romániával kötött szerződést egyeztetették Moszkvával.”

választások jelentőségéről beszélt és [arról], hogy óvatosnak kell lennünk, ne-hogy olyat tegyünk, ami ürügyet jelenthet a reakciók számára és megkönnyítheti a győzelmüket. Szerinte a reakciónak nem adhatunk semmilyen fogódzót [nyikakoj zacepki]. A jelenlegi amerikai kormány még uralkodik magán, de a pénzeszsákok [gyényezsnije meski] és a cápák hatalomra kerülhetnek. Az amerikai reakciók, mikor ilyen nyilatkozatokat hallanak, akkor azt mondják, hogy Kelet-Európában nemcsak egy tömb van kialakulóban, hanem [az országok] közös állammá olvadnak össze. Dimitrovnak és a többieknek azt mondja, hogy túlzásba viszik a dolgokat [perebarscsivajut] mint a Komszomolisták,* vagy mint az asszonyok, akik mindent az utcára visznek. Aztán áttért Albánia kérdésére. A három világhatalom – az SZSZSZK, Anglia és Amerika külön nyilatkozatban garantálta Albánia függetlenségét. Albánia a leggyengébb pontunk, mivel a többi ország vagy tagja az ENSZ-nek vagy elismerték függetlenségét stb., de Albánia esetében nem [ismerték el]. Ha a jugoszláv csapatok belépnének Albániába, abból az angol és amerikai reakciók hasznát húzhatnának, és Albánia függetlenségének védelmezőiként léphetnének fel. Ahelyett, hogy csapatokat küldenénk, keményen kellene dolgoznunk az albán hadsereg megerősítésén, és azután, ha támadás érné őket, akkor az albán skupcsina [parlament] forduljon segítségért Jugoszláviához. Kínát hozza fel példaként, ahol senki sem¹⁴ tehet szemrehányást az SZSZSZK-ra¹⁵, de a kínaiak jól harcolnak és előretörnek a frontokon; aztán hozzáteszi, az albánok sem rosszabbak a kínaiaknál, csak tanítani kell őket. Hozzátette még, hogy alá kellene írunk egy, a közös konzultációkról szóló protokollt.¹⁶ Azt mondja, hogy a bolgárok és a ju-go-

---

* Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetség. A forradalomban részt vevő ifjúsági szervezetekből 1918-ban hozták létre a 14–28 éves fiatalok számára. Célja a kommunista tanok terjesztése és a leendő pártfunkcionáriusok kinevelése volt. Fontosnak tartotta, hogy tagjai sportoljanak, egészséges életet éljenek és vegyenek részt az iparosításban. Taglétszáma az 1980-as évek elején 40 millió fő volt. 1991-ben feloszlatta magát.

¹⁴ [Az angol fordító megjegyzése: A „senki” itt az Egyesült Államokat és Nagy-Britanniát jelenti, nem a Kínai Kommunista Pártot. A mondat megvilágítja, hogy Sztálin a reálpolitikára helyezi a hangsúlyt, mint egy olyan módszerre, amely megakadályozza az „imperialisták” megerősödését, és beavatkozásukat a balkáni ügyekbe.]

¹⁵ Ezzel kapcsolatban a bolgár feljegyzések Sztálin következő szavait tartalmazzák: „Tudják, hogy milyen háború zajlik Kínában. Egyetlen egy katonánk sincs ott.”

¹⁶ A bolgár feljegyzések szerint a kölcsönös konzultációról szóló protokoll aláírásának kérdése Dimitrov február 10-i, Moszkváról tett nyilatkozatával kapcsolatban került szóba: „Innét is kevés információt kaptunk.” Sztálin így felelt: „Joga van azt követelni, hogy tájékoztassunk. Állítsunk hát össze egy köztünk fennálló olyan kötelező konzultációkról szóló protokollt, amely kimondja, hogy minden fontos nemzetközi kérdésben tájékoztatjuk egymást.” Hasonlóan szerepel ez a szovjet feljegyzésben is.

szlávok semmit sem jelentenek [a szovjeteknek], és ők [a szovjetek] mindenről az utcán értesülnek, általában kész tények elé állítva.

Azután Kosztov kezdett el panaszkodni, hogy milyen nehéz is kicsi és fejletlen országnak lenni. Fel szeretne vetni néhány gazdasági kérdést. Sztálin hirtelen véget vet ennek, és azt mondja, hogy vannak ezzel foglalkozó szakminiszteriumok, és most az ellentétekről beszélünk.

Kardelj kezd el beszélni.¹⁷ [A nézeteltérések] első pontjával kapcsolatban azt mondja, hogy amit nyilvánosságra hoztak, az nem szerződés volt, hanem csak a szerződéskötéshez vezető megbeszélésekről szóló kommuniké; hozzáteszi, hogy túlságosan siettünk [Jugoszlávia és Bulgária]. Ez hasonló szóváltást idéz elő, mint amikor Dimitrov beszélt ugyanerről a pontról. [Andrej] Zsdanov közbeavatkozik, és azt mondja, hogy ők [a Szovjetunióban] az újságokból értesültek erről az ügyről. Súlyos hiba volt – mondja –, hogy Albániával kapcsolatban nem tájékoztatták őket. Sztálin közbevág, és azt mondja, hogy mi [Jugoszláviában] túlzottan leegyszerűsítjük az ügyet, pedig ez egy összetett ügy.¹⁸ Ezután Kardelj említést tett az állandó görög provokációkról, az albán hadsereg gyengeségéről, arról, hogy gazdaságilag kötődünk Albániához, és hogy jótállást vállalunk [szogyerzsim] a hadseregéért. Sztálin két vagy három alkalommal is közbeszólt. Az albániai görög invázióval kapcsolatban például azt mondta, hogy fennáll a lehetőség. Azután azt kérdezte, hogy a helyzet tényleg olyan, hogy senki sem bízhat az albán hadseregben, majd hozzátette, hogy tanítani kell az albánokat, és meg kell erősíteni a hadseregüket. Molotov azt mondja, hogy semmi olyan információval nem rendelkeznek, amely egy Albánia ellen irányuló támadásról szólna, és csodálkozik, hogy visszatartottuk tőlük az információnkat. Ezután, Kardelj magyarázatára reagálva, hogy egyre erősödik Görögországban az Albánia-ellenes kampány, Sztálin tudni akarta, hogy hiszünk-e a görög gerillák győzelmében. Kardelj igenlően válaszolt. Sztálin azt mondja, hogy az utóbbi időben mind neki, mind a többi munkatársának súlyos kétségei vannak e felől. Azt mondja, hogy ha remény van a győzelemre, akkor támogat-

---

¹⁷ [Az angol fordító megjegyzése: Djilas szerint: „Lángolt az arca, válla közé húzta nyakát, mint mindig, ha izgatott volt, mondat közben olyankor tartott szünetet, amikor az értelem nem kívánta.” (p. 164)]

¹⁸ [Az angol fordító megjegyzése: Az azzal kapcsolatos szóváltás, hogy nem tájékoztatták az SZSZSZK-t a jugoszláv csapatok Albániába küldéséről, Djilas könyve szerint, komolyabb és érzelmesebb volt: „– Ez súlyos nemzetközi bonyodalmakhoz vezethet – kiáltott Sztálin. (...) Kardelj kifejtette, hogy még semmi sem végleges, és hozzáfűzte, hogy nem emlékszik egyetlen olyan külpolitikai problémára sem, amit a jugoszláv kormány ne tárgyalt volna meg a szovjet kormánnyal. – Nem igaz! – harsogta Sztálin. – Maguk egyáltalán nem kérdeznek meg bennünket. Ez nem mulasztás, hanem ilyen a politikájuk, igen, ilyen! A leintett Kardelj elhallgatott, és nem hozakodott elő újra szempontjaival.” (pp. 164–165)]

ni kellene Görögországot [vagyis a gerillákat], de ha nincs, akkor újra kell gondolnunk, és véget kell vetnünk a gerillamozgalomnak. Az angolok és az amerikaiak semmilyen nehézségtől sem fognak visszariadni, hogy Görögországot megtartsák [a saját érdekszférájukban],¹⁹ és az egyetlen komoly akadályt [zakavika] az a tény jelenti számukra, hogy támogatjuk a gerillákat. Molotov hozzáteszi, hogy állandóan és jogosan vádolnak minket a gerillák segítségével. Sztálin azt mondja, hogy ha semmi körülmények között sem számíthatunk győzelemre, akkor sem kell félni attól, hogy ezt bevalljuk. Nem ez az első alkalom a történelemben, és ha most nincsenek is kedvező körülmények, egyszer majd lesznek.²⁰ Ezután Kolarov beszél, és azt mondja, hogy az amerikai, a brit és a fran-

---

¹⁹ [Az angol fordító megjegyzése: Djilas könyvében Sztálin a következőket mondja: „– Nem, nincs semmiféle kilátásuk a sikerre. Mit képzelnék, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok, az Egyesült Államok, a világ leghatalmasabb országa eltűné, hogy a Földközi-tengeren útját állják? Képtelenség. Nekünk nincs hadiflottánk. A görögországi felkelést le kell állítani, amilyen gyorsan csak lehet.” (p. 166)]

²⁰ Ahogy azt a bolgár feljegyzésekben, elsősorban Kolarov beszámolójában olvashatjuk, Sztálin óva intette a jugoszlávokat egy meggondolatlan albániai beavatkozástól, ahol az USA és Anglia visszavághatna, mint az albán függetlenség védelmezője. Erre gondolva Sztálin a következő kérdést intézte Kardeljhez: „Akkor is háborút indítanak, ha a görög partizánok vereséget szenvednek?” Kardelj tagadóan felelt. Erre Sztálin a következőt mondta: „A partizánok és az ellenség pillanatnyi erejét megvizsgálva érvelek. Az utóbbi időben kételkedem a partizánok győzelmével kapcsolatban. Ha nem biztos a partizánok győzelmében, akkor a partizánmozgalmat álcázni kell. Az amerikaiak és az angolok érdeklődést mutatnak a Földközi-tenger iránt. Bázzist akarnak létrehozni Görögországban, és bármit megtennének azért, hogy megvédjék annak a kormánynak a hatalmát, amely hallgat rájuk. Ez egy fontos nemzetközi kérdés. Ha a partizánmozgalmat álcázzuk, semmilyen olyan indokuk sem lesz, ami alapján megtámadhatnák magukat. Nem olyan könnyű most háborút indítani. Ha biztosak abban, hogy a partizánok győznek, az más helyzet. De én valahogy kételkedem benne.”

A bolgár feljegyzések Kolarov következő megjegyzését tartalmazzák: „Úgy véljük, hogy a görögországi partizánmozgalom veresége nagyon nehéz helyzetet teremtené a többi balkáni ország számára.” Ezzel kapcsolatban Sztálin a következőt felelte: „Természetesen támogatni kell a partizánokat. De ha a partizánmozgalom kilátásai rosszabbodnak, akkor célszerűbb jobb időkre halasztani a küzdelmet. Ami a relatív erőviszonyok terén hiányzik, azt nem lehet siránkozással és kiabálással helyettesíteni. Amire szükség van, az a haderők gondos felbecsülése. Ha ez azt mutatja, hogy jelenleg sehogyan sem javul a helyzet, nem szabad félni, és ezt be kell ismerni. Máskor is megtörtént már, hogy a partizánmozgalmat el kellett halasztani a kedvezőtlen körülmények miatt. Ha ma lehetséges, akkor lehetséges lesz holnap is. Félnék attól, hogy érthetően tegyék fel a kérdést. Az „erkölcsi kötelesség” hat magukra. Ha nem képesek felelmelelni a vállalkra nehezedő terhet, akkor ezt ismerjék be. Nem kell az erkölcsi kötelesség valamiféle „kategorikus imperatívuszától” félniük. Nincs ilyen kategorikus imperatívuszunk. Az egész kérdés a haderők egyensúlyán alapszik. Nem akkor megyünk háborúba, amikor azt az ellenség akarja, hanem amikor az a mi érdekünk.”

cia nagykövetség figyelmeztette őket [a bolgárokat], ne ismerjék el Markosz kormányát.²¹ Kolarov azt mondja, hogy az amerikai nagykövet udvarias, viszont a brit arrogáns. Sztálin közbeszól, és azt mondja, hogy az amerikai egy gazember, és hogy [az USA és Nagy-Britannia nagykövetei] mindig szerepet

---

Sztálin ezen megfigyelését követően a bolgár feljegyzések folytatták a görög-kérdés tárgyalását:

„Kardelj: Az elmúlt néhány hónap során a partizánok esélyei nyilvánvalóvá váltak.

Sztálin: Abban az esetben, nos, várhatnak. Lehet, hogy igazuk van. Én is kételkedtem a kínaiak képességeiben, és azt tanácsoltam nekik, hogy ideiglenesen egyezzenek ki Csang Kaj-sekkel. A formásoknak eleget téve egyetértettek velünk, de a gyakorlatban a saját szájuk íze szerint jártak el, és mobilizálták a kínai nép erejét. Ezt követően nyíltan feltették a kérdést: folytatjuk a küzdelmet; az emberek támogatnak minket. Azt mondtuk: rendben, mire van szükségetek? Kiderült, hogy a körülmények nagyon kedvezőek a számukra. Igazuk volt és mi tévedtünk. Lehet, hogy most is mi tévedünk. Ugyanakkor azt akarjuk, hogy meggyőződéssel cselekedjenek. Kolarov: Amerika engedni fogja, hogy a partizánok győzzenek?

Sztálin: Nem fogjuk megkérdézni tőlük. Ha elég haderő áll győzelemre készen, és ha vannak olyan emberek, akik képesek alkalmazni a nép erejét, akkor folytatni kell a küzdelmet. De nem szabad azt gondolnunk, hogy ha a dolgok nem sikerülnek Görögországban, akkor minden elveszett.”

A szovjet feljegyzés a beszélgetés ezen részét tekintve mindenhol egyezik, de jelentősen tömörebben fogalmaz, számos részlet nélkül. Konkrétabban: nem jegyezte fel Kosztov azon megjegyzését, amely egyébként a bolgár feljegyzésekben megtalálható, és amely a görög partizánok vereségével kapcsolatban hangzott el, és a többi balkáni országra gyakorolt nehéz következményeit hangsúlyozza (Djilas a feljegyzésében ezt Dimitrovnak tulajdonítja). De nem található meg Kardelj Sztálin azon kérdésére adott tagadó válasza sem, miszerint Jugoszlávia a görög partizánok veresége esetén is háborút indítana-e. Ráadásul a szovjet feljegyzés Kardeljnnek a görög partizánok győzelmével kapcsolatos optimista helyzetértékelésével egyezik meg, ahogy ezt Djilas is feljegyezte, ugyanakkor képességeivel kapcsolatban /a szovjet feljegyzés/ megjegyezte, hogy ez csak akkor lehetséges, ha az amerikaiak nem nyújtanak közvetlen segítséget a görög kormánynak, ami gyakorlatilag amerikai katonai intervenciót jelent.

²¹ Az utalás a Görög Népi Ideiglenes Kormány létrehozására vonatkozik, amelyet a Görög Kommunista Párt vezetősége 1947 késő decemberében jelentett be. Ezt a kormányt Markosz Vafiadisz, a partizánérők parancsnoka, a Kommunista Párt Politbürojának tagja vezeti, akit „Markosz tábornok”-ként is ismernek. A bolgár feljegyzések megjegyzik, hogy az 1948. február 10-i találkozóon Sztálin ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „A szomszédos államoknak utolsóként kell elismerniük Markosz kormányát. Hagyjuk, hogy először más, távolabbi országok ismerjék el.” Hiányzik a szovjet feljegyzésből Sztálin azon állítása is, miszerint Jugoszláviának, Bulgáriának és Albániának tartózkodnia kell a görög forradalmi kormány elismerésétől, és más, Görögországgal nem határos „népi demokráciák”-nak kell azt elismerni, mivel ezek nem vádolhatók meg azzal, hogy beavatkoznának a görög belügyekbe. Ugyanakkor tartalmazza Kardelj azon állítást (ami hiányzik a bolgár feljegyzésekből), amely szerint Albánia és Bulgária számára lenne jobb, ha elismernék Markoszt és nem Jugoszláviának, mert az utóbbi tagja az ENSZ-nek.

játszanak. Sztálin azt is mondta, hogy nem szabad államunk jövőjét összekapcsolnunk a görög gerillák győzelmével. Dimitrov azon megjegyzésére válaszolva, hogy a fasiszta-monarchista erők győzelme jelentősen súlyosbitaná a balkáni helyzetet, Sztálin azt mondja, hogy ez nem bizonyított.

Ezt követően Dimitrov és Kolarov olyan más ügyekről beszélt, amely nem tartozott a találkozó napirendjéhez. Molotov, többek között, a jugoszláv-bolgár szerződés egyik paragrafusát idézte, amely kimondja, hogy Jugoszlávia és Bulgária az Egyesült Nemzetek Szervezetének szellemében fog eljárni, és minden olyan jellegű kezdeményezést támogatnak, amely a béke megőrzésére és az agresszió melegágyai ellen irányul. Molotov azért idéz a szerződésből, hogy visszautasítsa Dimitrov azon kísérleteit, melyek összekapcsolják az „agresszió melegágyai” elleni küzdelmet az Egyesült Nemzetek Szervezetének cselekedeteivel. Sztálin hozzáteszi, hogy ez egy megelőző háborút jelentene, ami nem más, mint egy Komszomol [ifjú] bűvészműtávján, hangos frázis, kiindulópont az ellenség számára. Ezt követően Sztálin, a Komszomol viselkedésére célozva, egy történetet mesél el arról, hogy a forradalom után élt egy leningrádi tengerész, aki szitkozódott és az egész világot rádión keresztül fenyegette.²² Ezután Molotov a zabról beszélt, melyet Albánia kért az SZSZSZK-tól, és hogy Tito korábban azt mondta Lavrentyevnek, hogy Jugoszlávia szívesen adna zabot, azután pedig a jugoszlávok mégis arra utasították az albánokat, hogy Argentínától vegyenek zabot.²³ Sztálin félíg viccesen azt mondta, hogy a jugoszlávok attól félnek, hogy oroszok érkeznek Albániába, és emiatt sietve csapatokat küldenek.²⁴ Azt is mondta, hogy a bolgárok és a jugoszlávok azt gondolják,

---

²² [Az angol fordító megjegyzése: Ez a „tengerész” nem más, mint Fjodor Raszkolnyikov, a híres bolsevik és a balti flotta agitátora. Később szovjet népbiztosként azon munkálkodott, hogy muszlim forradalom törjön ki Ázsiában. 1937-ben Bulgáriából szökött meg, ahol épp nagykövet volt, majd levelet írt Sztálinnak, amelyben leleplezte rezsimét és a Szovjetunióban zajló bolsevik tisztogatásokat.]

²³ 1947. december 13-án Moszkva utasítására Lavrentyev tájékoztatta Titót az albán kormány azon kérésével kapcsolatban, hogy 5 ezer tonna zabot szállítsanak hajóval a Szovjetunióból, és tudni akarták, Jugoszláviának van-e ezzel kapcsolatban ellenvetése. Két nappal később Tito azt felelte a nagykövetnek, hogy nincs szükség a szovjet szállítmányra: Albánia Jugoszláviától fog zabot kapni. Ugyanakkor az ígért jugoszláv zab soha sem érkezett meg. Még a moszkvai találkozót követően, 1948 februárjának második felében, Lavrentyev Kardeljjel folytatott megbeszélése során megpróbálta kitalálni, ez miért történt. Kardelj ezt félreértéssel és a megfelelő jugoszláv kormánysszervek közti együttműködés hiányával magyarázta. Az Oroszországi Föderáció Külgügyi Levéltára, f. 0144, op. 32, p. 128, d. 8, II. 3, 8, 96, 102–103, 114–115.

²⁴ Sztálin ezen állításáról a bolgár feljegyzések a következőképpen számolnak be: „A jugoszlávok látszólag attól félnek, hogy Albániát elvesszük tőlük. A maguké lesz Albánia, de csak okosan.” A szovjet feljegyzés részletesebben számol be Sztálin megjegyzéséről. Feljegyzi, hogy „a jugoszlávok látszólag félnek attól, hogy Albániát elvesszük

hogy az SZSZSZK ellenzi Bulgária és Jugoszlávia egyesítését, és ezt nem akarja beismerni. Molotov a bolgár-román kommunikéből idézte valamelyik pontot a tervek összehangolásáról, és megemlítette, hogy ez gyakorlatilag ezen államok összeolvadását jelentené. Sztálin ellentmondást nem tűrve kijelentette, hogy ez elképzelhetetlen, és hamarosan Dimitrov is látni fogja, hogy ennek nincs értelme, illetve együttműködés helyett vitához vezetne a románok és a bolgárok között. Ezért a kölcsönös kapcsolatokat a kereskedelmi szerződésekre kellene korlátozni. Ezt követően Kelet-Európával kapcsolatosan Sztálin kifejtette azt a szovjet nézetet, miszerint három föderációt kellene létrehozni – a lengyel–csehszlovákokat, a román–magyart és a jugoszláv–bolgár–albánt.²⁵ [Azt mondja, hogy] Jugoszlávia, ha akar, egy nap egyesülhet /Bulgáriával/, hiszen ezzel kapcsolatban nem létezik semmiféle megszorítás, mivel Bulgária ma is független állam. Kardelj azt mondja, hogy a nemzetközi és a belpolitikai helyzetet tekintve sem volt sürgős számunkra az egyesülés Bulgáriával és Albániával, de Sztálin erre azzal reagál, hogy nem történhet túl későn, és már adottak a feltételek. Először Jugoszláviának és Bulgáriának kell egyesülnie, majd azt követően Albánia is csatlakozhat. Ehhez a népek akarata értelmében a népi skupstinák [parlamentek] beleegyezése is szükséges. Sztálin úgy véli, hogy először a politikai egyesüléssel kell kezdeni, mert így [a Nyugat számára] megnehezítenék Albánia megtámadását. A bolgár–jugoszláv egyesüléssel kapcsolatban Sztálin ismételtén hangsúlyozta, hogy megérett a kérdés, és az [egységes] állam nevére már el is kezdődtek a tárgyalások.

Ezt követően Kardelj visszatért ahhoz a kérdéshez, hogy végül is mit kellene tenni Albániával, de [Sztálin] válasza abban csúcsosodott ki, amit már ko-

---

tölük, és ezért akarnak minél hamarabb csapatokat küldeni oda. Azt hiszik, hogy szét akarjuk szakítani Bulgáriával és Albániával tervezett uniójukat, és ezért kész helyzet elé akarnak minket állítani.”

²⁵ A bolgár feljegyzések Sztálin ezen gondolatait a következőképpen tartalmazzák: „Csak három föderáció lehetséges és természetesen megvalósítható: 1) Jugoszlávia és Bulgária; 2) Románia és Magyarország illetve 3) Lengyelország és Csehszlovákia. Ezek a lehetséges és realizálhatóságban megvalósítható föderációk. A köztünk lévő valamiféle konföderáció viszont túlzó gondolat.” Valamivel lejjebb a bolgár feljegyzésekben Sztálin következő szavait olvashatjuk: „Nem késlekedhetnek a három ország – Jugoszlávia, Bulgária és Albánia – egyesítésével.” A szovjet feljegyzés nem tartalmazza a három föderáció tervét, csak azt említi meg, hogy Sztálin szövege Jugoszlávia és Bulgária, Románia és Magyarország, valamint Lengyelország és Csehszlovákia közti természetes közeledésről, ugyanakkor „nonszensznek” nevezte azt az ötletet, hogy mindegyik ország egyetlen föderációban egyesüljön. A szovjet feljegyzés szerint Sztálin a „föderáció” szót csak a jugoszláv–bolgár unióval kapcsolatban használta, habár azt is megjegyezte, hogy elsőként Jugoszlávia és Bulgária egyesülhetne, majd Albániát is belefoglalnák. Sem a szovjet, sem a bolgár feljegyzések nem utalnak a Džilas jelentésében az egyesült jugoszláv–bolgár állam nevével kapcsolatban szereplő konföderációra.

rábban is mondott, vagyis, hogy ki kell képezni az albán hadsereget, valamint hogy agresszió esetén Albániának kell segítségért folyamodnia. A zab kérdésében Kardelj elképzelhetőnek tartja, hogy az ellenség avatkozott be, hogy megrontsa a jugoszláv-szovjet kapcsolatokat. (Molotov csendben marad.)²⁶ Azután Kardelj azt mondja, hogy semmilyen jelentős eltérést nem lát Jugoszlávia és az SZSZSZK külpolitikája között. Sztálin félbeszakítja, és azt mondja, hogy ez nem igaz, vannak különbségek, és ezek elrejtése megalkuvást jelentene. Nem szabad félünk a különbségek felismerésétől. Sztálin hangsúlyozza, hogy még ők, Lenin tanítványai is számos esetben nem értettek vele egyet. Volt már néhány olyan ügy, amin veszekedtek, aztán megbeszélték, kialakították álláspontjukat, és továbbléptek. Hisz abban, hogy az albán gerillák kérdésén bátrabban kell feltennünk. Aztán ismét Kína példáját említi, de most egy másik aspektusból. Pontosabban szólva, hogy ők [a Politbüro] meghívták a kínai elvtársakat, és nem feltételezték, hogy sikeres felkelés törhet ki Kínában és valamiféle „modus vivendi”-nek kell létrejönnie [a Kuomintanggal]. A kínai elvtársak Sztálin szerint szóban egyetértettek a szovjet elvtársakkal, de gyakorlatban továbbra is növelték a haderőt. Az oroszok kétszer segítették őket fegyverekkel. És végül kiderült, mondja Sztálin, hogy a kínaiaknak, és nem a szovjet elvtársaknak volt igaza. Ugyanakkor nem hiszi, hogy a görög gerillák esete is ugyanabbe a kategóriába tartozna. Kínával kapcsolatban elmondta, hogy nekik [a szovjeteknek] nincs ott emberük, kivéve [Lusunkovot] Port Arthurban, amely a kínai kormánnyal kötött szerződés értelmében semleges zónának számít. Beszélt a kínaiak taktikájáról, hogy mindaddig kerültek a városok megtámadását, amíg megfelelő erőre nem tettek szert.²⁷

Ismét Kardelj beszél, és azt mondja, hogy hiba volt, hogy [a jugoszlávok] nem informálták őket. Sztálin félbeszakítja, mondván, hogy ez nem hiba volt, hanem eltérés az irányvonaltól [politika], és hogy mi semmiről sem informáljuk őket.

Azután Sztálin és Molotov egy protokoll elkészítését javasolja a külpolitika terén történő kölcsönös együttműködéssel kapcsolatban. Kardelj egyetért ezzel. Sztálin azt javasolja, hogy kérdezzük őket [a szovjeteket] bármilyen olyan kérdésről, amely számot tart az érdeklődésünkre, és ők mindenről tájékoztatni fognak bennünket.²⁸ Azután Dimitrov gazdasági és más jellegű témákra terelte a beszélgetést. Amikor Dimitrov arról beszél, hogy fontos gazdasági kérdések

---

²⁶ Kardelj válasza a zabszállítással kapcsolatos lehetséges ellenséges beavatkozásról sem a szovjet, sem a bolgár feljegyzésekben nem szerepel. A szovjet feljegyzés csak Kardelj azon szavait jegyzi meg, miszerint a zab kérdése nem világos számára.

²⁷ Szerk. megjegyzése: A görög-kínai párhuzam bolgár változatát lásd a következő lábjegyzetben.

²⁸ A bolgár és szovjet feljegyzések nem tartalmazzak ilyen, Sztálin és Kardelj közti párbeszédet. A bolgár feljegyzések szerint erre Sztálin és Dimitrov között került sor.

vannak, Sztálin közbevág és emlékeztet minket, hogy erről a kérdésről egy közös jugoszláv–bolgár kormányral fog tárgyalni. Ezt követően Sztálin felvetette, hogyan reagálna Albánia egy ilyen unióval kapcsolatban. Kardelj és Djilas elmagyarázták, hogy Albánia ezt örömmel fogja fogadni, mert ez egyben nemzeti érdeke is, figyelembe véve, hogy nyolcszáz ezer albán él Jugoszláviában.²⁹ Albániával kapcsolatban Sztálin azt is elmondta, hogy valaki a mi oldalunkról [u nasz ogyin] már öngyilkosságot követett el,³⁰ és hogy meg akarjuk dönteni Hodzsát, de ezt nem szabad elhamarkodottan és kegyetlenül tenni – „torkának szegezni a kést” /the boot on the throat/–, hanem csak fokozatosan és közvetetten. Sztálin ismét azt mondja, hogy először Jugoszláviának és Bulgáriának kell egyesülnie, majd Albániának is csatlakoznia kellene. Ugyanakkor Albániának saját magának kell kinyilatkoztatnia csatlakozási szándékát. Ezután Kosztov felvetette a kérdést, hogy a technikai segítségnyújtásról valamint a szabványokról, szabadalmakról és szerzői jogokról szóló [bolgár-szovjet] szerződés kedvezőtlen a bolgárok számára (de azt elfelejtette megemlíteni, hogy aláírták-e már ezt a szerződést). Molotov azt mondta, hogy ezt az ügyet még meg kell fontolni, Sztálin pedig azt, hogy Kosztov adjon át egy jegyzéket [Molotovnak].

Ezt követően megbeszéltük a Szovinformbüroinak /Szovjet Távirati Iroda/ arra az amerikai rágalmazásra adott válaszát, amelyet a szovjet–német kapcsolatokról szóló dokumentumok [általuk történt] publikálása jelent.³¹ Kardelj méltatta a Pravdában megjelent választ, Dimitrov pedig azt mondta, hogy a nyugati hatalmak összeakartak fogni Németországgal az SZSZSZK-val szemben. Sztálin azt válaszolja, hogy neki nincs mit rejtgetnie [on vszjo vünoszit otrkrüto], a nyugati hatalmak pedig nem beszéltek nyíltan, főleg abban a kérdésben nem, hogy az Oroszország nélküli Európa Oroszország elleni Európa. A beszélgetés során Molotov megjegyzi, hogy a bolgárok nem álcázták eléggé csapataik számát, és ez túllépi a békeszerződés [korlátozó jellegű] cikkelyeiben előírtakat, és ezért lehet, hogy kritizálni fogják a bolgárokat. Dimitrov ezzel kapcsolatban azt mondta, hogy éppen ellenkezőleg, a számuk jóval alatta van a békeszerződésben meghatározott korlátnak. Molotov megelégedett ezzel [a válasszal], és

---

²⁹ A bolgár feljegyzések szerint ezt nem Kardelj vagy Djilas, hanem maga Sztálin állította.

³⁰ [Az angol fordító megjegyzése: Ez a megjegyzés Nako Spirura utal, aki tagja volt a Belgráddal kapcsolatokat ápoló albán vezetőségnek. 1974 novemberében öngyilkosságot követett el.] * Nako Spiru valójában 1947-ben követett el öngyilkosságot.

³¹ [Az angol fordító megjegyzése: 1948 elején az amerikai külügyminisztérium olyan dokumentumokat tett közzé az 1939–1940 közti náci-szovjet tárgyalásokról és megállapodásokról, melyeket a második világháború végén a németektől zsákmányoltak.]

többé nem említette meg.³² Dimitrov az SZSZSZK és Bulgária közti kölcsönös segítségnyújtásról szóló szerződés következményeinek kérdését hozta fel. Hangsúlyozta, hogy ez nagy jelentőséggel fog bírni Bulgária számára. Sztálin ezzel egyetértett, de hozzátette, hogy a Quisling-országokat³³ tekintve elsőként [az SZSZSZK] fog szerződést kötni a szomszédjaival: Romániával – ez a szerződés már majdnem kész van, Magyarországgal és Finnországgal.

Ezt követően Sztálin hangsúlyozta, hogy nekünk [Jugoszláviának és Bulgáriának] meg kell erősítenünk gazdaságunkat, kultúránkat és hadseregünket, és hogy a föderáció absztrakció.

Sztálin hirtelen „barátunk, Pijade”³⁴ felől érdeklődött. Kardelj elmondta, hogy a törvényhozásunkon dolgozik.

Kardelj megkérdezte, mi a [szovjet fél] véleménye, milyen választ kellene adni az olasz kormánynek, mely a jugoszláv kormány támogatását kérte a korábbi gyarmatok olasz irányításával kapcsolatban. Sztálin azt mondta, hogy ezeket a követeléseket támogatni kell, és megkérdezte Molotovtól, mi a [szovjet fél] válasza. Molotov azt mondja, hogy erre még válaszolniuk kell, de még várjanak vele. Sztálin azt mondta neki, hogy nincs idő a késlekedésre, és a választ azonnal el kell küldeni. Azt mondta, hogy a korábbi olasz gyarmatokat olasz kormányzás [gondnokság] alá kell helyezni, és megjegyezte, hogy a királyok, amikor nem tudtak megegyezni a hadizsákmányról, a [vitatott] területet a leggyengébbnek szokták adni, és így később, egy megfelelő alkalommal meg tudták szerezni, valamint hogy a feudális nagyurak idegent hívtak meg uralkodni rajtuk, hogy könnyebben megszabaduljanak tőle, ha elégük lesz belőle.

Ezzel a megjegyzéssel a megbeszélés véget ért.

Emlékeztetnék arra [napominaju], hogy habár Sztálin nyersen kritizálta Dimitrovt, azt baráti hangon tette. Ezt a jelentést az ülésen készült feljegyzések és az emlékeim alapján állítottam össze.*

---

³² A szovjet jelentés szerint Dimitrov semmit sem mondott ezzel kapcsolatban, sőt, a bolgár kormány lépéseket fog tenni, hogy körültekintőbben álcázzák haderejüket és fegyvereiket.

³³ [Az angol fordító megjegyzése: Más szavakkal, azok az országok, akik a második világháború alatt együttműködtek a náci Németországgal.]

³⁴ [Az angol fordító megjegyzése: A Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottságának egyik tagja. Sztálin Pijadéval kapcsolatos Djilashoz intézett megjegyzéséről lásd Találkozások Sztálinnal, p. 141.]

*A jegyzőkönyvet Djilas három-négy nap múlva, útban Moszkvából Belgrád felé írta meg, felhasználva az ülésen készített feljegyzéseit.

The Stalin-Tito secret meeting in Moscow (10 February 1948)

After the Second World War, a strong alliance was formed between Yugoslavia and the Soviet Union. First in the region, the Federal People's Republic of Yugoslavia was proclaimed. The constitution and both Tito's foreign and home policies closely followed the Soviet model. However, at the same time, there was a growing tension between the two Communist leaders. The root of this tension went back to the second world war because of the atrocities of the Soviet Red Army. This was followed by other grievances, which can be formed into three groups: First, Yugoslavia had started to emphasise the uniqueness of her revolution, second, Tito's foreign policy, whose aim was to take the lead in the Balkans, which, of course, was strongly against the Soviet interests and third, Stalin's aim to form a monolithic Socialist bloc in Eastern Europe. The economic, political and ideological tensions can all be related to one central question, namely, who will be the real leader of Yugoslavia: Tito or Stalin? The attack against Tito was launched on the secret Soviet-Yugoslav-Bulgarian meeting in Moscow, on 10 February 1948, and graduated into the exposure of Yugoslavia from the Cominform and its complete separation from the other Communist countries.

The translated document is Milovan Djilas' report on the above mentioned secret meeting. During the meeting, Stalin accused the Yugoslav and Bulgarian delegates present with three charges: the Yugoslav-Bulgarian aim to form a federation, Dimitrov's statement on a possible Balkan-federation and the sending of Yugoslav troops into Albania against the Greek gerillas. During the meeting, Stalin interrupted many times and did not let the delegates express their views properly. He was against the proposed federation and the close co-operation between Yugoslavia and Bulgaria, criticised them for not harmonizing their policies with the Soviet Union and proposed three federations for Eastern Europe. In regard with the Greek question, although referring to the Chinese events, Stalin did not believe in a Communist victory. The meeting ended with the discussion of other less important matters.

A tördelést a JATEPRINT,
a Bölcsészettudományi Kar Kiadványszerkesztősege végezte
WordPerfect 8 kiadványszerkesztő programmal.

Készítette a JATEPress
6722 Szeged, Petőfi Sándor sugárút 30–34.
<http://www.jate.u-szeged.hu/jatepress/>

Felelős kiadó: Pándi Lajos egyetemi docens
Felelős vezető: Szőnyi Etelka kiadói főszerkesztő
Méret: A/5, példányszám: 300, munkaszám: 20/2004.

1996

26. A jeruzsálemi Szent János Lovagrend regulája. [Homonnai Sarolta, Hunyadi Zsolt]
27. Az amerikai alkotmányozási vita: a föderalisták írásai (1787–1788). [Berkes Tímea]
28. Források a németek Szovjetunióba történő kitelepítéséről Közép-Kelet-Európából (1945–1953). [Köteles Péter]
29. Turgot: Levelek a toleranciáról. [Balázs Péter]

1997

30. Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai (1925–1937). [Eiler Ferenc]
31. Vikíngok az angolszász krónikában. [Rimaszombati Károly] *(elfogyott)*
32. Gildas: Britannia romlásáról. [Novák Veronika] *(elfogyott)*

1998

33. AZ 1904-es szerb–bolgár szerződések. [Horváth Krisztián]
34. A Bayeux-i faliszőnyeg. [Jóráti Júlia, Varga Vanda Éva] (a 18. sz. utánnyomása + színes melléklet) *(elfogyott)*
35. Szultáni fermán a Bolgár exarchátus megalapításáról. (1870. febr. 28.). [Horváth Krisztián]
36. A fiatal Napóleon írásai Korzikáról. [Jókai Rita]
37. Esztergom 1595-ös visszavétele a napi jelentések tükrében. [Bagi Zoltán Péter, Szász Géza]
38. Ausztria határai (Saint-Germain 1919. szept. 10.). [Eveli Péter, Dobos Erzsébet]
39. Tervezet a kereszténység leendő békéjéről (Podjebrád-béketervezet, 1464). [Karáth Tamás]
40. Törvény Skócia lefegyverzéséről (1746). [Fejér Ingrid]

1999

41. Az 1902-es orosz–bolgár katonai konvenció. [Horváth Krisztián]
42. Szemelvények Aeneas Sylvius Piccolomini „Európa” c. művéből. [Nótári Tamás]
43. Marcus Tullius Cicero M. Caelius védelmében mondott beszéde. [Nótári Tamás]

2000

44. „A Népszövetség halála”. Dokumentumok az olasz–etióp konfliktus történetéből (1935–1936). [Szélinger Balázs]
45. A szudétánemet kérdés a második világháborúban (Edvard Beneš és Wenzel Jaksch levelezése 1939–1943). [Kasza Péter]
46. Načertanije (A szerb nemzeti és külpolitika titkos dokumentuma, 1844). [Szajcsán Éva]
47. Juan Donoso Cortés: Értekezések. [Bán Mónika]
48. Napóleon trianoni dekrétuma az Illír Tartományok megszervezéséről. (1809. dec. 25.) [Pándi Eszter]
49. Dokumentumok az 1911–1912-es olasz–török háborúból. [Horváth Krisztián]

2001

50. Mary Rowlandson fogságának és szabadulásának elbeszélése. [Zámbó Ildikó]
51. Marcus Tullius Cicero Q. Ligarius érdekében mondott beszéde. [Nótári Tamás]
52. Békeszerződés az Egyesült Államok és Mexikó között (1848). [Kökény Andrea]
53. Navigatio Sancti Brendani Abbatis * Szt. Brendan apát tengeri utazása. [Majorossy Judit]

2002

- 54. Az 1930-as görög-török barátsági és semlegességi szerződés. [Balogh Ádám]
- 55. John F. Kennedy és Nyikita Sz. Hruscsov levelezése a kubai rakétaválság alatt. [Simon Ágnes, Simon Eszter]
- 56. Korzika 1755-ös és 1794-es alkotmánya. [Tandori Mária]
- 57. Jugoszlávia külpolitikai dilemmája 1940-ben. [Tóth-Szenesi Attila, Szajcsán Éva]
- 58. Állam – Szent Unió – Skizma. [Kovács Kálmán Árpád]

2003

- 59. Három középkori germán törvénykönyv. [Huszár Edit]
- 60. Az első világháború és a spanyol semlegesség. [Pallagi Mária]
- 61. Edvard Beneš: Az osztrák probléma és a cseh kérdés [Gulyás László, Halmos Tamás].
- 62. Johann Martin Honigberger: Napkeleti gyümölcsök. [Buczko Zsuzsanna].

2004

- 63. Zsebkalauz Németországhoz. [Kovács Melinda, Szilárd Balázs].
- 64. Sztálin és Tito moszkvai titkos találkozása. 1948. február 10. [Vukman Péter].

Megrendelhetők (ára: 250.- Ft [a 34. szám: 500.- Ft] + postaköltség):
Pándi Lajos, SZTE BTK Történeti Intézet, 6722 Szeged, Egyetem u. 2.;
(62) 544-464; pandi@hist.u-szeged.hu